

Віктор ІДЗЬО

Іван Франко

на шпальтах часописів
українців Росії та Польщі
у ХХ ст.

Міністерство освіти і науки України
Науково-дослідний Інститут українознавства
Кафедра українознавства факультету прикладної лінгвістики
університету "Львівський Ставропігон"

*150-річчю
від дня народження Івана Франка
присвячується*

Іван Франко
на шпальтах часописів
українців Росії та Польщі
у ХХ ст.

Львів, СПОЛОМ, 2006

Друкється за рішенням Вченої Ради Університету "Львівський Ставропігон", протокол №1 від 17 січня 2006 року.

Наукові праці академіка Академії Наук Вищої Школи України Віктора Ідзя, завідувача кафедри українознавства факультету прикладної лінгвістики університету "Львівський Ставропігон" "Іван Франко на шпальтах часописів українців у Росії та Польщі в ХХ ст." присвячені 150-річчю від дня народження великого Каменяра, а також рідному місту Івано-Франківську, в якому у 1960 році народився автор.

Наукові праці на широкому фактичному матеріалі часописів Росії та Польщі відтворюють маловідомі, а то й призабуті сторінки життя та діяльності Івана Франка.

Окрім історичного, літературного та культурного аспектів, проаналізованих у часописах "Украинская Жизнь", "Наша Культура" та "Український Календар", автор звертає увагу на джерела з архіву Російської Академії Наук, яка особливо пильно стежила за науковою та літературною творчістю доктора Івана Франка, що плідно працював у царині української літератури, мови та культури.

Зібраний науковий і фактологічний матеріал, може слугувати унікальною джерельною базою для дослідників творчості Івана Франка.

Рецензенти:

Я. Калакура – доктор історичних наук, професор Київського Національного Університету, академік Академії Наук Вищої Школи України.

Я. Дашкевич – доктор історичних наук, професор. Керівник Львівського відділення Інституту археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ, завідувач кафедри сходознавства Львівського національного університету внесок ім. І. Франка.

В. Кабузан – доктор історичних наук, провідний фахівець Інституту Російської Історії РАН, завідувач історичного відділу Українського Університету м. Москви.

П. Кононенко – доктор філологічних наук, професор, віце-президент Академії Наук Вищої Школи України, академік УАПН, академік МСАН, директор науково-дослідного Інституту українознавства Міністерства освіти і науки України.

Б. Чопик – доктор філологічних наук, професор, завідувач філологічного відділу Українського Університету м. Москви.

Зміст

Іван Франко на шпальтах громадсько-політичного журналу українців Росії „Украинская жизнь” (1912-1916 роки)	4
Іван Франко і Російська Академія Наук	15
Іван Франко на шпальтах літературного та науково-популярного часопису українців Польщі „Наша Культура” (1958-1991)	21
Іван Франко на шпальтах часопису українців Польщі „Український Календар” (1957-1986)	47

Іван Франко

на шпальтах громадсько-політичного журналу
українців Росії "Украинская Жизнь"
(1912-1916 роки)

Уперше про Івана Франка як поета, літературознавця, наукового, громадського діяча Австрійської України українці в Росії дізналися з журналу російських українців "Украинская Жизнь" зразу ж після появи цього друкованого органу в Москві. У рубриці "Содержание украинских журналов" в № 3 за 1912 рік подається, що в "Записках Наукового Товариства ім. Т. Шевченка" опубліковано працю доктора Івана Франка "Студії над українськими народними піснями". З даною працею можна ознайомитися в редакції журналу "Украинская Жизнь" [1].

У № 4 за квітень 1912 року в рубриці "Состояние украинских журналов" редакція "Украинской Жизни" зазначила, що в VI томі "Записок Наукового Товариства ім. Т. Шевченка" вміщено дві наукові праці Івана Франка: "Стояння Хмельницького під Білою Церквою" та "Жидівські погроми літом 1648 року" і літературна праця "Солдатська пісня про Суворова". З даними працями теж можна було ознайомитися в редакції "Украинской Жизни" [2].

У № 7-8 за липень-серпень 1912 року в рубриці "Состояние украинских журналов" редакція "Украинской Жизни" наголошувала, що в книзі 1 тому I за 1912 рік уміщені дві наукові праці доктора Івана Франка "До історії Генеральної Військової канцелярії" та "Шкільні заняття Петра Біленського". До книги 2 тому I за 1912 рік увійшла праця І. Франка "Жарт непотребний. Історична вірша з року 1702 на історичному тлі". З даними працями також можна ознайомитися в редакції "Украинской Жизни" [3].

У вересні 1912 року в № 9, в рубриці "Состояние украинских журналов", редакція "Украинской Жизни" повідомляла, що в Літературно-науковому віснику за вересень 1912 року опублі-

кована стаття Івана Ющишина "Ювілей Івана Франка" [4].

У № 12 за грудень 1912 року в тій же рубриці повідомлялося, що в "Записках Наукового товариства ім. Т. Шевченка" в книзі IV за 1912 рік опублікована стаття Івана Франка "Чуднівська компанія 1660 року" та "Жебрацькі благальниці" [5].

У № 1 за січень 1913 року в рубриці "На Україні и вне её" "Украинская Жизнь" подає велику статтю "До ювілею Івана Франка", в якій, зокрема, йдеться про святкування ювілею: "В цьому році, як відомо, виповнюється 40 років літературної діяльності українського письменника, вченого і громадського діяча Івана Франка. Українці бажають належним чином відсвяткувати цю подію в житті видатного діяча новітньої української історії. Одна із форм цього святкування є ідея "національного дару Івану Франку" всім українським суспільством.

З цією метою до свята будуть залучені найширші кола українського суспільства, елітні українські заклади в Українській Галичині. Підготовлено звернення до суспільства: "В 1913 році виповнюється 40 років з часу вступу на літературну ниву найкращого письменника Галицької України – Івана Франка. Протягом цих років з-під невтомного пера виходили численні поетичні твори, драми, оповідання, повісті, статті, наукові праці, критичні та публіцистичні статті. Він розвинув таку широку і всебічну літературну діяльність, як ніхто інший ні до, ні після нього. Окрім цього, він являється одним із творців політичного руху серед народних мас, і ніхто інший з більшим правом не може сказати, що все своє життя, всі знання, всю працю посвятив рідному народу. Недовір'я земляків, ні переслідування чужинців не лякали його. Не гнався він ні за кар'єрою, ні за положенням в суспільстві, ні за багатством, і ніколи не докоряв суспільству в тому, що воно не надало йому всього цього. Якщо інколи і виривалися у нього докори, кидалися ним слова гіркої правди й болі, то завжди і всюди з мотивів ідеальних, що виражалися любов'ю до свого народу. Свою письменницьку службу почав він у той час, коли українська національна думка тільки лиш випускала перші паростки. Внаслідок невтомної його діяльності українська поезія, писемність, література та наука посилили бойовий, революційний характер і разом

з цим були споряджені з самопожертвою і з відреченням від тих матеріальних благ, які випадають на долю письменникам подібної величини у культурних народів.

Нам, дітям нинішнього дня, важко уявити собі всю велич заслуг Івана Франка в національному житті нашого народу. Лише тільки при світлі історичної перспективи можемо ми побачити і зрозуміти, яку велику частку нашого нинішнього світобачення, нашої національної культури і сили національної свідомості отримали ми від Івана Франка. Був час, коли все це, що в нашій національній надбання могло носити імена – самосвідомість, культура, прогрес, гуманізм, демократизм – все це обмежувалося діяльністю незначної кількості діячів на чолі з яскравою постаттю Івана Франка, яка запалювала молодих українців до самопізнання.

Зіставимо українську літературу до 70-х років нинішній, Франковій епосі, розміримо відстані між ними, і ми отримаємо критерій для оцінки Івана Франка як поета, порівняємо науковий багаж тодішньої України з нинішньою, і ми зрозуміємо Івана Франка як вченого, з'ясуємо собі велику різницю нашого громадського життя на початку і наприкінці цього сорокаліття, побачимо Івана Франка як громадського діяча. Зрозумівши це, ми відчуємо, яке національне зобов'язання лежить на нашому суспільстві в час його сорокалітнього ювілею. Ми повинні висловити повагу і подяку йому не тільки на словах у статтях і ювілейних святкуваннях, ми повинні дати те, що не в змозі були дати раніше, тобто добробут, щоб позбавити його, хоча би до старості, від проблеми про хліб насущний, оскільки ця проблема і зараз дратує його змучену голову, як це ніколи раніше. Не в силах ми були надати нашому письменнику університетської кар'єри, ні жодного іншого належного йому місця, як рівно і отримувати гонорари від своїх творів. Тепер же хай буде ювілейний дарунок від всього українського суспільства хоча частковою оплатою його праці. Протягом 1913 року нехай попливуть до нього грошові пожертви з цілої України від багатих і бідних, від інтелігентів, селян і робітників, нехай з'явиться доказ того, що українці вміють цінувати своїх визначних

людей не тільки після смерті їх, але і при житті" [6].

Подаючи статтю "К юбилею Ивана Франко", редакція "Украинской Жизни" зазначала: "Ми зі свого боку палко підтримуємо ідею національного дару нашому яскравому і невтомному національному діячеві. Бажаючи ознайомити читача "Украинской Жизни" ширше з численними заслугами Івана Франка у відродженні України, редакція упродовж 1913 року має намір подати низку статей про ювіляра" [7].

№ 5 за травень 1913 року "Украинская Жизнь" подає великий портрет Івана Франка, під яким уміщені статті про Івана Франка: Сергія Єфремова "Писатель-гуманист. К 40-летию деятельности Ивана Франко" [8], М. Данько "Писатель своего народа" [9], С. Петлюри "Иван Франко – поэт национальной чести" [10].

У цьому ж номері в рубриці "Литературная летопись" наголошено, що в Чеській соціал-демократичній бібліотеці для дітей вийшла книга в перекладі з української мови творів Івана Франка: "Грицева наука" та "Олівець" [11].

Усі ці статті яскраво розкривають справжню титанічну діяльність Івана Франка у розбудові української літератури, мови, культури, науки серед європейських народів Австрійської імперії. Вони і сьогодні актуальні у європейському виборі Української держави і потребують опублікування і осмислення українським суспільством.

У № 6 за 1913 рік про творчість Івана Франка публікує статтю Симона Петлюри "Иван Франко – поэт национальной чести", який пише, що Іван Франко є дороговказом у сучасному українському літературному поступі, його творчість уже сьогодні потребує всебічного вивчення і осмислення [12].

У рубриці "На Украине и вне её" редакція часопису розповідає про "Юбилейные дни Ивана Франко", які розпочалися в Австрійській Україні. Відтак, 8 червня 1913 року в Відні з ініціативи студентського товариства "Січ" було проведено вшанування Івана Франка прочитанням двох рефератів, в перерві між якими співав чоловічий хор. Вступне слово було виголошене депутатом австрійського парламенту Євгеном Ле-

вицьким, який підкреслив велике значення творчості Івана Франка для посилення української ідеї в Галичині, служінню якій Іван Франко присвятив увесь свій талант.

Про літературну діяльність Івана Франка був прочитаний реферат депутатом австрійського парламенту, професором Смаль-Стоцьким. Доповідач наголосив, що критичні статті Івана Франка дали поштовх для розвитку української літератури. Доповідач розкрив талант Івана Франка як публіциста, який боровся за моральне оновлення інтелігенції та народу. Жало невмирущої критики і скептицизм – це важлива риса його творчості, підкреслив Смаль-Стоцький. В Івана Франка розум перевершує над почуттями, і цим пояснюється невелика кількість позитивних персонажів серед його героїв. Між останніми найкращий – сам Іван Франко. Ми впізнаємо його в творах світового значення: "Іван Вишенський", "Смерть Каїна", "Мойсей". Доповідач зупинився також на характеристиці цих літературних шедеврів.

З рефератом "Громадська діяльність Івана Франка" виступив доктор Іван Панькевич, підкресливши непримиренну боротьбу Івана Франка зі застарілими формами життя, котрі гальмували розвиток українського народу. За права свого народу, наголосив доповідач, повстав Іван Франко з усім жаром своєї душі, жертвуючи цілковито собою. Щоб захистити народні права й інтереси, Іван Франко створює "Радикальну партію", яка бореться за демократію.

Святкування 40-річного ювілею творчості Івана Франка було продовжено в Чернівецькому університеті, де 14 червня 1913 року професор Смаль-Стоцький на честь доктора Івана Франка організував науковий семінар, що мав за мету розкрити Івана Франка як вченого. У промові професор зазначав, що Іван Франко 40 років невтомно працює над розширенням світогляду української академічної молоді. Також Смаль-Стоцький охарактеризував літературну творчість Івана Франка. Ювіляру у Львів від учасників семінару була послана вітальна телеграма і зібрані гроші на придбання портрета Івана Франка для постійного проведення "Франкового семінару" в стінах Чернівецького університету...

Святкування ювілею продовжились у Львові. 15 червня в Товаристві "Січ" на честь Івана Франка був влаштований концерт в залі "Народного Дому". Перед концертом виголосив промову Ярослав Веселовський. М. Лозинський прочитав реферат "Про життя ювіляра". Після концерту доктор К. Трильовський від імені Товариства "Січ" оголосив про обрання Івана Франка "Почесним Членом Січі". Як наголошує "Украинская Жизнь", вшанування 40-літньої творчої діяльності Івана Франка пройшло в усіх містах, містечках і селах Австрійської України. В Гусятині, зокрема, де вшанування ювіляра було організоване депутатом австрійського парламенту Ківелюком, на свято зібралося 5000 людей.

Завершив урочистості зі вшанування ювіляра "Студентський український з'їзд", який наголосив на заслугах Івана Франка в розбудові української науки [13].

У 1913 році померла визначна українська письменниця Леся Українка. Як наголосувала "Украинская Жизнь", на цю сумну подію відгукнувся телеграмою Іван Франко: "Пам'ять про дорогу усопшу записана в моїй душі нестираючимися слідами." [14].

Водночас ювілеєм Івана Франка зацікавилася російська преса. Л. Волков у "Московских Ведомостях" опублікував три статті під заголовком "Юбилей Ивана Франко". Іван Франко, на думку Л. Волкова, соціаліст і учасник українського руху, що скерований на від'єднання України від Росії. Франка декілька разів судили і короткочасно ув'язнювали за "соціалістичну пропаганду", але зрештою він зблизився з австрійським урядом. Не раз він стикався з поляками, однак зблизився і з ними, як і з австріяками, і сьогодні є знаряддям австрійсько-польської політики" [15].

У № 170 за 1913 рік російська газета "Речь" опублікувала статтю "Юбилей Франка" кореспондента зі Львова Михайла Могилянського, який описує торжества з приводу ювілею у Львові, наголошуючи, що в ньому взяла участь уся галицька еліта [16].

Н. Новицький в "Южной Заре" (№ 2103 від 21 червня) у статті "К 40-летнему юбилею деятельности" розповідає читачеві про літературну діяльність Івана Франка [17].

Часопис "Украинская Жизнь" у рубриці "Литературная летопись" інформує, що "Одесские Новости" в № 9053 від 20 червня опублікували портрет І. Франка з нагоди 40-ліття його літературної діяльності та статтю "Іван Франко – визначний літератор сучасності". Сергій Єфремов у газеті "Киевская Мысль" у № 170 аналізує поезію І. Франка, зокрема його поему "Мойсей". М. Могилянський в газеті "Речь" від 8 червня 1913 року в статті "Іван Франко" характеризує творчість Івана Франка, наголошуючи, що Іван Франко визначний критик. Професор Смаль-Стоцький у газеті "Діло" публікує з нагоди ювілею "Характеристику літературної діяльності Івана Франка" [18].

У першому номері "Украинской Жизни" за 1915 рік доктор Іван Франко постає перед українською громадськістю Росії як вчений, оскільки тут подана його стаття "Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции. Цифры и факты)" [19].

У № 1 за 1914 рік у рубриці "На Украине и вне её" в статті "К юбилею Ивана Франко" наголошено, що 7 грудня в Катеринославській Просвіті відбулося вшанування 40-ліття літературної діяльності Івана Франка. З цієї нагоди на честь Івана Франка був влаштований літературно-вокальний вечір, на який зійшлося багато народу. На сцені було встановлено великого розміру портрет Івана Франка роботи місцевого художника Хейлика, прикрашений ялинковими гілками і блакитно-жовтими прапорами. Д. І. Дорошенко прочитав українською мовою лекцію на тему "Іван Франко як письменник і громадський діяч", опісля відбувся концерт за мотивами творів Івана Франка [20].

У № 11-12 за 1914 рік у рубриці "На Украине и вне её" в статті "Иван Франко" наголошено, що відомий учений і письменник у зв'язку з подіями в Галичині опинився в матеріальній скруті. Він позбавлений можливості заробляти, оскільки наукові українські видання "Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка" у Львові ліквідоване російською владою. За свідченнями "Украинской Жизни", шанувальники творчості Івана Франка, українці, зібрали йому грошову допомогу. Як доповіли в

редакцію, долею Івана Франка стурбований і Літературний Фонд Росії, серед членів якого, як і взагалі серед читачів Росії, ім'я українського письменника користується широкою популярністю. Було би добре, як вияв уваги і благородства з боку російського суспільства, допомогти хворому і безпомічному українському письменникові. Однак, зазначає "Украинская Жизнь", цього не сталося [21].

У наступному, другому номері часопису за 1915 рік опубліковано наукову статтю І. Франка "Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции. Цифры и факты)". Цю статтю було продовжено [22] у № 5-6 за 1915 рік і особливу увагу приділено ключовій частині "Проекты и реформы" [23], в якій Іван Франко пропонував реформування земельної власності для того, щоб бідніше українське селянство теж мало право на землю. Однак, проект "націоналізації землі" не був підтриманий австрійською владою [24].

У № 7 "Украинской Жизни" за 1915 рік у рубриці "Бібліографія" читаємо статтю Л. Бурчака, в якій автор аналізує байку Івана Франка "Лис Микита". Цей твір, на думку дописувача, характеризує Івана Франка як талановитого белетриста. Дописувач наголошує, що "Лис Микита" користується великим успіхом у російському літературному суспільстві. Твір став новітнім зразком слов'янської байки, яку зразу як шедевр визнали в Росії. Однак, "Лис Микита" Івана Франка сподобався і в Європі, зокрема в Німеччині, Британії. У цьому творі критики європейських країн вбачають місцеві аналогі. Дописувач рекомендує всім українцям придбати книжку Івана Франка "Лис Микита", що надійшла до книжкової крамниці, щоб насолодитися визначним шедевром українського письменства, чим всім українцям треба гордитися [25].

У № 4-5 за 1916 рік на першій сторінці, у чорній рамці, редакція часопису повідомляє, що 15/28 1916 року помер у Львові Іван Франко. Ця коротка сумна звістка із Лозанни приголомшила всіх українців Росії. Вони, як зазначила редакція "Украинской Жизни", опинилися в "загальнолюдському українському стані горя". Доктора Івана Франка, йдеться в статті, знали в Росії всі українські наукові кола. Його смерть

— це тяжка національна втрата, яка дає про себе знати в усіх галузях українського національного і культурного життя. Іван Франко був дорогий кожному українському серцю Росії, він був будителем української ідеї во ім'я українського народу. За його визволення він боровся в перших лавах, залишивши в пам'яті народній невмирущий слід. Талановитий і палкий публіцист, редактор кращих українських журналів, він зумів об'єднати своїм словом усіх кращих представників австрійської та російської України, своїм надзвичайним ліризмом, поезією, від якої затрепетало серце кожного українця на планеті. Іван Франко як вчений, громадський діяч і визнаний політичний вождь будив український народ до боротьби за національну незалежність на шляху до європейського прогресу. "Украинская Жизнь" і всі українці Росії сумують з приводу спільного горя [26]. В цьому ж номері подана стаття дослідника Л. Жигмайла "Национальные мотивы в произведениях Балика и Франко", в якій, зокрема, він пише, що Іван Франко є яскравим виразником національного прагнення до волі, що впродовж свого життя закладав підмурівок для побудови української національної держави [27].

У зв'язку зі смертю Івана Франка редакція "Украинской Жизни" в № 6 за 1916 рік подала статті С. А. Єфремова "Пролог к будущему" (Памяти И. Франко), М. С. Грушевського "Светлой памяти Ивана Франко" [28], М. Майского "Иван Франко в Галицком селе" [29], в яких автори всебічно висвітлили історико-біографічну діяльність Івана Франка. У цьому ж номері опубліковано статтю Івана Франка "Этимология и фонетика", яка яскраво засвідчує давню велич української мови [30].

Також у цьому номері часопису подані статті від імені редакції без підписів авторів "Похороны Ивана Франко" [31], та "Отклики на смерть Ивана Франко" [32], в яких ґрунтовно проаналізовано наукову, громадську, літературну, приватну діяльність Івана Франка [33].

Редакція часопису "Украинская Жизнь" завершує на своїх шпальтах огляд діяльності Івана Франка у № 9 за 1916 рік статтею Наталії Романович-Ткаченко "Дни осенние, ненастные. Венок на могилу А. Панькивского, А. Русора, И. Фран-

ко", в якій з тугою прозвучало, що холодно стало в українському національному житті, сум і горе огорнули Україну в зв'язку зі смертю Івана Франка, який все своє життя душею і серцем болів за Україну, був з українським народом і в радості, і в горі. Дай же нам, Господи, емоційно пише Наталя Романович-Ткаченко, в ці воєнні роки Франкову мужність, силу і любов, а особливо його віру і надію в незалежну Україну... [34].

Завершуючи аналіз публікацій про творчий шлях Івана Франка на шпальтах часопису українців Росії "Украинская Жизнь", наголосимо на великому внескові Каменяра в утвердження національної свідомості українства Росії, що потребує подальшого дослідження.

Література

1. Содержание украинских журналов. // Украинская Жизнь. - М., 1912. - №3. - С. 117-118.
2. Содержание украинских журналов. // Украинская Жизнь. - М., 1912. - №4. - С. 116.
3. Содержание украинских журналов. // Украинская Жизнь. - М., 1912. - №7-8. - С. 147.
4. Содержание украинских журналов. // Украинская Жизнь. - М., 1912. - №9. - С. 120.
5. Содержание украинских журналов. // Украинская Жизнь. - М., 1912. - №12. - С. 126.
6. "К юбилею Ивана Франка." / Пер. В. Ідзьо. // Украинская Жизнь. - М., 1913. - №1. - С. 122-123.
7. Украинская Жизнь. - М., 1913. - №1. - С. 123.
8. Украинская Жизнь. - М., 1913. - №5. - С. 5-16.
9. Украинская Жизнь. - М., 1913. - №5. - С. 17-25.
10. Украинская Жизнь. - М., 1913. - №5. - С. 26-40.
11. Литературная летопись. // Украинская Жизнь. - М., 1913. - №5. - С. 108-109.
12. Петлюра С. Иван Франко - поэт национальной чести. // Украинская Жизнь. - М., 1913. - №6. - С. 76-84.
13. Юбилейные дни Ивана Франко. // Украинская Жизнь. - М., 1913. - №6. - С. 100-102.
14. Телеграмма на могилу Лесі Українки. // Украинская Жизнь. - М., 1913. - № 7-8. - С. 129.

15. Валков Л. Юбилей Ивана Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1913. — №7-8. — С. 145.
16. Могилянський М. Юбилей Ивана Франко. // Речь. — 1913. — №170.
17. Новицький Н. К юбилею деятельности. // Южная Заря. 1913. — №2103.
18. Литературная летопись. // Украинская Жизнь. — М., 1913. — №7-8. — С. 145-146.
19. Иван Франко. Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции. Цифры и факты). // Украинская Жизнь. — М., 1915. — №1. — С. 27-35.
20. К юбилею Ивана Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1914. — №1. — С. 91.
21. Иван Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1914. — №11-12. — С. 97-98.
22. Иван Франко. Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции). Цифры и факты. // Украинская Жизнь. — М., 1915. — №2. — С. 22-31.
23. Иван Франко. Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции). Проекты и реформы. // Украинская Жизнь. — М., 1915. — №7. — С. 37-45.
24. Иван Франко. Земельная собственность в Галичине. (К истории землевладения в Галиции). Цифры и факты. // Украинская Жизнь. — М., 1915. — №7. — С. 37-45.
25. Библиография. // Украинская Жизнь. — М., 1915. — №7. — С. 100-101.
26. Умер Иван Франко во Львове. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №4-5. — С. 5.
27. Жигмайло Л. Национальные мотивы в произведениях Балаика и Фрака. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №4-5. — С. 41-64.
28. Ефремов С.А. Пролог к будущему (Памяти И. Франко). // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №6. — С. 5-11.
29. Грушевський М.С. Светлой памяти Ивана Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №4-5. — С. 12-18.
30. Майского М. Иван Франко в Галицком селе. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №6. — С. 19-23.
31. Иван Франко. Этимология и фонетика. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №6. — С. 25-44.
32. Похороны Ивана Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №6. — С. 104-107.
33. Отклики на смерть Ивана Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №6. — С. 107-112.
33. Украинская Жизнь. — М., 1916. — №6. — С. 104-112.
34. Наталія Романович-Ткаченко. Дни осенние, ненастные. Венок на могилу А. Паньківського, А. Русора, И. Франко. // Украинская Жизнь. — М., 1916. — №9. — С. 58-60.

Іван Франко і Російська Академія Наук

Стосунки Івана Франка, українського вченого з Австрійської імперії, з Російською Академією Наук (РАН) розпочалися водночас з відродженням українського літературного процесу в Галичині.

Поштовхом до відродження стали часи, коли визначна плеяда українських діячів переселилася з Росії в Галичину внаслідок заборони 1876 року на території Росії української мови, українського друкованого слова. Усе це змусило найенергійніших представників української громадськості з Росії перенести свою літературну діяльність в Галичину і, зокрема, у Львів, який з цього часу став політичним, науковим, літературним і культурним центром всесвітньої української думки.

Власне в цей час Іван Франко знайомиться з українським літературним процесом у Росії, бере активну участь у "пом'якшенні" умов для наукової та літературної діяльності українців у Росії, друкує свої праці в українських часописах Росії, зокрема, в часописі "Украинский Вопрос" (Спб. 1906, "Украинская Жизнь", М., 1912-1916).

Активність Івана Франка як науковця і літератора, який починає друкувати свої матеріали в наукових та літературних журналах, зауважує Російська Академія Наук. Його наукова та літературна творчість стають відомими серед широких літературних, і не тільки українських, кіл в Росії. З 1905 року діяльністю Івана Франка зацікавився слов'янський відділ Російської Академії Наук.

Суспільні процеси буржуазно-демократичної революції змушують російський уряд, міністерство освіти звернутися в Академію Наук для з'ясування питання про "припинення гоніння на українське друковане слово". Була утворена спеціальна комісія, яку очолив академік Ф. Є. Корш, який запропонував для плідної праці ввести до складу цієї комісії, окрім дійсного члена Російської Академії Наук з Австрії В. Ягича, також українського вченого з Австрії (Львова) доктора філології Івана Франка.

Дуже цікавими виявилися вивчені нами архіви, зокрема листування академіків Ф. Є. Корша й О. О. Шахматова з академіком В. Ягичем. Усі ці документи зберігаються сьогодні в архіві Російської Академії Наук.

Ще до запрошення в комісію І. Я. Франка академік В. Ягич в листі до О. О. Шахматова від 8.II.1905 року застерігає його від великого захоплення українським питанням: "При обсуждении вопроса о малорусском языке будьте благорассудно либеральны. Простой народ пусть учится своему народному языку, литература пусть свободно развивается, но не забывайте интересов государственных... Я сочувствую нашему М. Грушевскому и И. Франко, пока они остаются на почве просвещения и науки. Но создавать независимую Украину – в этом я не желаю поддерживать их. Мы, славяне, и без того чересчур дробимся, оттого так мало и значим. У нас в Вене был осенью молодой человек "белорусс", который даже мечтал о самостоятельной Белоруссии."

Через протест В. Ягича доктора І. Франка не було прийнято до складу комісії, яка обговорювала статус українства в Росії. Відтак, до цієї комісії увійшов закордонний член РАН, академік В. Ягич.

Час був невизначений, наростала революція, тому російський уряд, намагаючись вилучити з революційного процесу українців, дав завдання РАН швидко напрацювати "пом'якшення для українців", і невдовзі, на початку березня 1905 року "Записка про українське питання в Росії" була отримана академіком В. Ягичем для ознайомлення. Своїми висновками стосовно неї він поділився з академіком О. О. Шахматовим.

У листі від 5.III.1905 року він писав: "З великим інтересом я прочитав записку "Про українську мову". Для мене вона повчальна... в аргументації всюди відчутний гумор Ф. Є. Корша. Здається, все те, що ви бажаєте дати малоросам, треба дати і полякам".

Це питання В. Ягич порушує і в наступному листі від 9.III.1905 року: "Особливо цікавить мене питання про "малороську мову". Сьогодні у нас Іван Франко, обґрунтувавши значення мови, ратує за створення незалежної України.

Я звичайно стою за повну свободу розвитку української мови, її вживання, та мене турбує вороже ставлення "модерних малоросів" до російської мови. Чи закінчиться воно, коли українська мова досягне своєї цілі? Як пояснити собі те сумне явище, що російська мова так слабо завойовує собі симпатію у фінського, польського і особливо в українського народу. Чому ці народи не вивчають російської мови, особливо не бажають її вивчати українці..."

Напрацьована комісією "Записка з української мови" скоро потрапила в Галичину і стараннями Івана Франка українське суспільство змогло познайомитися з її змістом. Це нам відомо із листа Ф. Є. Корша до О. О. Шахматова від 7.V.1905 року: "Хванька Кримський" поквапився надіслати примірник нашої записки до Львова Іванові Франку, де чекали її з великим нетерпінням. "Записку" нашу з питань української мови переклали українською і поширили у такому вигляді серед українського народу в Галичині. Я вважаю, наголошував О. О. Шахматов, що хоч таким способом поширяться праця комісії. Важко повірити, що російський уряд візьме до уваги результати нашої роботи".

У цей же час слов'янський відділ РАН готував до друку "Енциклопедію Слов'янознавства", у якій передбачалося вмістити нарис "Про розвиток української літературної мови". До підготовки цього матеріалу редакція енциклопедії планувала залучити І. Я. Франка. Однак, взнавши про ці наміри редакції, В. Ягич різко запротестував проти співпраці з І. Франком. Він писав О. О. Шахматову 2.IV.1905 року: "Я ніяк не бажав би залучення до цієї справи наших галицьких мегаломанів М. Грушевського і І. Франка. Ними усіма без винятку заволоділо самолюбство, яке доходить до смішного. Я звичайно співчуваю їх діяльності, та відношуся до результатів критично. Вони все своє розхвалюють до неможливості. Дуже, звичайно, погано, що вони очолюють весь літературний і науковий процес, і що центр "малоросійського духовного життя" перенесений у Львів. Що стосується української мови, то вони навіть писати українською не вміють, то як вони напишуть історичний нарис "Про розвиток української літературної мови?"

Незважаючи на протести В. Ягича, в Петербурзі розуміли, що у Львові всі літературно-наукові процеси інтелектуального життя очолює І. Я. Франко, тому в 1907 році в середовищі членів РАН утвердилася думка обрати вченого із Галичини, доктора Івана Франка, членом-кореспондентом РАН. Однак, це рішення було рішуче опротестоване В. Ягичем, який 2.III.1907 року в доповідній записці в Академію писав О. О. Шахматову: "Я боюсь, що наше відділення покотиться по слизькому шляху швидко вниз, якщо Ви і ваші однодумці не будете дуже обережними. Бажав би я помилятися, але Ваш новий обранець буде дуже близький не Вам, а іншим". "Зізнаюся Вам, що мені здається, що обрання Івана Франка членом-кореспондентом РАН передчасне... Я бажаю вільного розвитку "малоросійській мові", та не згідний з відступом з Малоросії загальноросійської літературної мови. Наскільки я знаю мрії малоросійського юнацтва, то воно думає, що самостійна незалежна Українська держава у них уже в кишені. Я з цим не згоден, допоки вірю в перевлаштування сьогodнішньої Російської держави на нових ліберальних засадах. Іван Франко у своїй творчості явно дотримується цих позицій, і тому його обрання в РАН треба як слід виважити..."

Пожвавлюється дискусія Івана Франка з літературними, науковими та громадськими колами Росії в 1912 році. Поштовхом слугувала стаття виразника ліберальної буржуазії Петра Струве "Общерусская культура и украинский партикуляризм", в якій пан Струве оголосив українській літературі, культурі та мові бій. За висновками П. Струве, українська література, мова, культура прагнуть розколоти культурну і національну єдність Росії. Ця стаття дала можливість академіку Ф. Є. Коршу в статті "К вопросу об украинской культуре" визначити політику російських лібералів так: "Наші кадети і прогресисти зовсім байдужі до українців, і в своїх поглядах щодо українського питання недалеко відійшли від правих націоналістів. Тому дивує, як вони сьогodні можуть думати про якийсь "український сепаратизм".

Розглянувши дві статті Ф. Є. Корша і П. Струве, В. Ягич цілковито погодився з точкою зору російського ліберала

П. Струве. В листі до О. О. Шахматова від 24.1.1912 року він писав: "Мені дуже сподобався голос П. Струве. Дивно, що ваша Україна, ваш південь та й обидві столиці Москва і Петербург могли заразитися творчістю наших галицьких авторитетів М. Грушевського й І. Франка".

У листі від 4.11.1912 року В. Ягич писав О. О. Шахматову: "Бачу, що Ф. Є. Коршу Іван Франко і Михайло Грушевський сподобались, і він як академік РАН разом із ними розпочав у Росії роз'єднання нації на українців і росіян. Уявіть собі, що було б, якби ми ще тоді прийняли І. Франка в РАН. Якщо він і далі буде з Іваном Франко і Михайлом Грушевським це робити, то українці в Росії будуть діяти активніше, відкрито, без приховування своїх сепаратистських прагнень. Стаття російського академіка на захист українства "К вопросу об украинской культуре" буде дорого коштувати Росії. Уже сьогодні українські сепаратисти загрожують державному устрою Росії. Ф. Є. Корш не може зрозуміти, що український літературний процес, керований Іваном Франком з Львівського центру, у ліберально-культурному обрамленні, згодом появиться в політичному, як його викладає М. Грушевський, і за сприятливих обставин цей рух роз'єднає українців і росіян і посіє між ними ненависть. Розмежування за національними ознаками українців і росіян породить дві культури, які з часом розмежуються раз і назавжди. Поява двох народів і двох держав, Україна, яка буде продуктивно розвиватися на півдні в сприятливіших кліматичних умовах, ставши окремою державою, забуде Росію. Нова Українська держава посіє ненависть до Росії за довговіковий диктат і через призму певного часу зовсім відмежується від Росії і повернеться до багатокультурної та демократичної Європи. Тоді зламати Україну, на чолі якої будуть такі досвідчені галичани з віденським світоглядом як І. Франко, буде неможливо. Наголошую, повернення українців до слов'янської єдності буде неможливе, оскільки загальноєвропейський процес демократії дасть їй нові антиросійські цінності, які ми сьогодні вбачаємо у науковому та літературному витворі М. Грушевського та І. Франка".

У 1914 році спалахнула Перша світова війна, яка продовжила дискусію австрійських і російських вчених іншими засобами. У вирі цієї війни помирають такі будителі української національної ідеї в Австрійській імперії, як І. Я. Франко і в Російській, як Ф. Є. Корш, однак їх взаємини на академічному рівні кристалізували могутні інтелектуальні цінності, які були підтримані або розкритиковані їх сучасниками, приятелями і опонентами, яких ми означили вище.

При всій новизні та невивченості взаємин І. Я. Франка з вченими РАН, ця ділянка історії та науки залишається актуальною і потребує кропіткого дослідження.

Література

1. Кораблёв В.Н. Украинский вопрос в прошлом и русская академия. //Вестник АН СССР. – 1933. – С. 13-26.
2. Украинский Вопрос. Спб. – 1906.
3. Украинская Жизнь. – М., 1912-1916.
4. Записки Філологічного відділу УАН, Кн. X. – К., 1927. – С. 268-274.
5. Ідзьо В.С. Українське питання в Росії в минулому і сучасному науковому просторі Російської Академії Наук (XIX-XX ст.).//Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2000. – Т. IV. – С. 5-7.

Іван Франко

на шпальтах літературного та науково-популярного часопису українців Польщі "Наша Культура" (1958-1991)

Уперше про творчість Івана Яковича Франка на шпальтах літературного та науково-популярного часопису українців Польщі "Наша Культура" розповідає анонім Т.У. в № 1 за травень 1958 року в статті "Літературно-меморіальний музей "Каменяра", в якій йдеться, що біля підніжжя Карпат у мальовничому селі народився і провів дитинство велетень української літератури, письменник-революціонер Іван Якович Франко. В 1951 році в селі Нагуєвичі відкрито літературно-меморіальний музей на п'ять кімнат. У музеї зібрані експонати про життя і літературно-громадську діяльність І. Франка. Кожна із кімнат розповідає про конкретний період з життя письменника. Експозиція музею починається з бронзового погруддя І. Я. Франка роботи скульптора Г. Л. Пивоварова [1].

Удруге в серпневому номері часопису про Івана Франка розповідає український письменник Олесь Гончар у статті "Геній української нації". Насіння, засіяні Іваном Франком, дають прекрасні паростки, вважає автор. Іван Франко своєю діяльністю відкрив для української культури широкий світ. І. Франко, на думку О. Гончара, був ворогом хутірної замкнутості, не шкодуючи сил, трудився над тим, щоб збагатити світову скарбницю національним скарбом свого народу, і це йому вдалося. Його за творчістю можна порівняти тільки з "шаленими титанами" епохи відродження. Іван Франко є прикладом того, що для письменника немає іншої справи, ніж справа народна. Франко був видатним майстром художньої творчості, титаном праці, яку виконував з любові до свого народу. Він був і літературним критиком і перекладачем, поетом, прозаїком і драматургом. Нам всім сьогодні потрібно повчитися в нього палкої любові до свого народу [2].

У цьому ж четвертому номері подається, що на честь 100-річчя з дня народження Івана Франка, на честь великого

українського письменника в Польщі опубліковано багато наукових статей польською мовою. Журнал "Наша Культура" в "Бібліографії польських публікацій до 100-річчя з дня народження Івана Франка" подав перелік авторів, назви їхніх статей і журнали, в яких вони були опубліковані [3].

Наступною про Івана Франка є стаття П. Шеремета в номері шостому за 1 жовтня 1958 року "Із спогадів про Івана Франка". Зі слів шкільного товариша – священика Івана Кузіва відомо, що Іван Франко любив приїжджати в Карпати, якими особливо захоплювався. Найчастіше він перебував у Турчанському повіті, селі Дидьова, розташованому між двома хребтами Бескидів, уздовж ріки Сян. Тут письменник завжди знаходив бажаний спокій. Влада намагалася оточити його своєю опікою. У 1889 році власне в с. Дидьові І. Франко був арештований і привезений до Львова.

Незважаючи на це, він знову побував у Дидьові в 1914 році. Ідучи з Дидьова, затримався в Турці та в ресторані Григорія Шипки прочитав свою поему "Мойсей" у присутності української інтелігенції та міщан. Поет був тоді вже хворий, при читанні студент університету Семець з села Шумчи перегортав йому сторінки книжки. Цього ж самого дня І. Франко прибув ще на збори окружного відділу "Взаємної допомоги українського вчителства", які відбулися в кімнаті "Української бесіди". Тут він брав участь в дискусії, ставив питання і робив зауваження. Він бажав, щоб український вчитель найбільше зблизився з народом, простолюдям. Поет прагнув, щоб учителі вийшли з наради з якнайбільшим розумінням своїх завдань і обов'язків [4].

Свої спогади про Івана Франка в часопис "Наша Культура" у 1919 році подає В. Моравський: "Із моєї пам'яті Іван Франко мені видався малим на зріст, худорлявим, працею перевтомлені очі. У нього було високе ясне чоло, яке випромінювало страждання. Скромно одягнений, завжди у вишиваній сорочці, я вперше побачив його у серпні 1904 році в малому містечку Лютовиськах. Його супроводжував український етнограф, професор Федір Вовк, який тоді працював у Парижі та цікавився етнографією Бойківщини.

Будучи студентом у Львові у 1909-1913 роках, зустрічав я часто І. Франка, який повертався з праці Академічною вулицею до свого дому. Часто можна було бачити І. Франка в книгарні ім. Шевченка на Ринку, він був тоді німецький, зі спаралізованими руками. В той час мій товариш з гімназії, студент філософії Володимир Тимочко працював якийсь час секретарем у І. Франка. В 1913 році з нагоди 40-ліття літературної діяльності І. Франка студенти всіх вищих шкіл у Львові організували урочисті збори на його честь. До ювілейного комітету належав і В. Моравський. На збори привезли вже хворого І. Франка в святочному вбранні, але у вишитій сорочці... Були прочитані вірші І. Франка, ювіляр сидів мовчки зі сумним втомленим обличчям. Він нагадував нам "Мойсея" [5].

Також на шпальтах часопису українців Польщі спогади про Івана Франка публікує Дмитро Ступак, який розповідає: "Одного осіннього дня 1913 року було оголошено нам, учням української гімназії в Перемишлі, що до нас приїде наш поет і письменник Іван Франко і прочитає свою поему "Мойсей". Ми зраділи, бо хоча його ніколи не бачили, але всі твори його охоче читали усі в нашій гімназії. Перед вечором зібралися ми на гімназійному подвір'ї, а потім в рядах по чотири, військовим маршем вирушили на вокзал, де нетерпеливо чекали дорогого гостя. З вагона 2 класу вийшов Іван Франко, на ньому було пальто з сірим каракульовим комніром і така сама шапка. До вагона підійшов директор нашої гімназії А. Аляськевич і деякі вчителі. Франко привітався і попрямував до нас, до учнів, вітаючись з нами наліво і направо усміхненим поглядом. Потім сів у коляску і поїхав на ринок в магістерську залу, найбільшу тоді в Перемишлі, а учні собі – якнайскоріше, щоб зайняти місце біля Франка. Франко вклонився до зібрання і прочитав свого "Мойсея" від початку до кінця. Завершилося декламування бурхливими оплесками" [6].

У наступному номері "Нашої Культури" внесок за 1960 рік розміщені вірші Миколи Вороного "Іван Франко" та Миколи Шеремета "На могилі Івана Франка", а також спогад Івана Марківа "Моє знайомство з Іваном Франком": "Будучи учнем І класу я взяв від о. Василя Кункевича "Лиса Микиту". В розмові

священик сказав, що цей великий український поет скоро приїде до Дрогобича і буде проживати у нашого вчителя Ратальського і його можна буде побачити. Це було в 1907 чи 1908 році, коли до школи дійшла звістка, що до Дрогобича приїхав Іван Франко і буде в Народнім Домі читати "Мойсея". Однак, у Народний Дім мене не пропустили, та на другий день учитель Ратальський сказав, щоб я зайшов до нього, бо в нього гостюватиме Іван Франко. Сьогодні я маю побачити людину, що написала "преславного Лиса Микиту". Я прийшов і довго чекав, пані Ратальська сказала Франку: "Пане докторе, цей хлопчисько читав вашого "Лиса Микиту" і так він йому сподобався, що захотів будь-що побачити Вас... Франко ступив крок до мене. – А звідки ти, хлопчику? – З Тинова, прошу пана доктора. – З Великого чи Малого? – З Великого, Малий, то хіба кілька хат. – Так, так, знаю, – каже Франко і, звертаючись до Ратальського, говорить: "В його селі вдалося мені записати сакраментальний прокля́н з уст того, що йому хтось подві́р'я занечистив...". Далі Франко говорив мало, розмову провадив Ратальський, а Франко тільки відповідав. Він був утомлений... Нарешті я вклонився докторові Івану Франку і подякував за "Лиса Микиту". Він кивнув головою і сказав: "Будь здоров і вчися пильно". Від того часу став І. Франко моїм улюбленим автором..." [7].

У наступному номері внесок "Нашої Культури" за серпень 1960 року редакція подає статтю "З маловідомої кореспонденції І. Франка до У. Кравченко", яка буде цікавою для франкознавців, оскільки зачіпає сторони наукового, освітнього та приватного життя Івана Франка [8].

У цьому ж номері на другій сторінці подана друга стаття Дмитра Ступака "Мій спогад про І. Франка", який травневим днем 1916 року, навчаючись української літератури в Перемиській гімназії, почув стук у двері, через які ввійшов учитель і сказав наступне: "Прошу встати. Сьогодні у Львові помер наш поет і письменник Іван Франко. Похорон післязавтра. Наша гімназія вишле на похорон свою делегацію. У складі делегації 10 учнів і учитель... Переді мною лежить він, наш Каменярь, у вишиваній сорочці. Лице його бліденьке, а очі ці, колись ясні, сині очі, в які я залюбки вдивлявся в 1913 році, коли Франко

читав нам в Перемишлі свого "Мойсея", уже замкнені назавжди. Неслися численні промови біля дому небіжчика, а відтак і на Личаківському кладовищі, але змісту цих промов я, молодий гімназист, не мав змоги запам'ятати" [9].

У цьому ж серпневому номері І. Слупський помістив статтю "Музеєві Івана Франка – 20 років". Автор розповів, що у своєму будинку ві Львові Іван Франко жив і творив 14 років. Власне тут 20 років тому відкрита державний літературно-меморіальний музей письменника. Дописувач всебічно охарактеризував роботу музею, наголосив, що його люблять відвідувати діти [10].

У цьому ж номері Едвард Сабік у статті "Дружба Яна Каспровича з Іваном Франком", яку він присвятив до сторіччя з дня народження Яна Каспровича, наголошує, що дружба Франка з Каспровичем є символічною в історії українсько-польських стосунків. У статті подано детальний аналіз взаємин, зазначено великий внесок їх поетичної праці в скарбницю українського та польського народів [11].

У статті "Думки вголос про вчителів" подані міркування І. Франка про вчителя: "Учителем школа стоїть, коли учитель не приготовлений, не сумлінний, то й школа до нічого. Ну а добрих учителів треба самим плекати" [12].

У травневому номері "Нашої Культури" за 1961 рік А. Верба опублікував статтю "І. Франко і польська преса", в якій детально розповів про співпрацю І. Франка з польською пресою, подав усі коментарі, статті в польській пресі, та полеміку з польськими літераторами і громадсько-політичними діячами. У висновку А. Верба наголошував, що Іван Франко, працюючи в польській пресі, як сам заявляв, служив не тільки своєму народу, а й справі зближення і широкого порозуміння українського народу з сусідніми народами [13].

У травневому номері "Нашої Культури" за 1962 рік директор музею ім. Івана Франка в с. Нагуєвичях І. Сільченко в зв'язку з 15-річчям подає матеріал про заснування музею та його роль в історії нашого краю [14].

У грудневому номері часопису Василь Яременко в статті внесок "Знову з народом", яку присвятив внесок сторіччю з

дня внесок народження Б. Грінченка, споряджає її фотографією Б. Грінченка та І. Франка за 1903 рік, наголошуючи, що Б. Грінченко вважав, що поезії І. Франка мають сильне громадське звучання. Автор наводить листування Івана Франка та Бориса Грінченка, аналізує їх взаємини [15].

У серпневому номері "Нашої Культури" за серпень 1964 року Тарас Франко помістив статтю "Гумор в житті Івана Франка", в якій наголосив, що уже в дитячі роки біля малого Івана гуляв гумор. Відомо, що на квартирі по вул. Кляйнінській (тепер Каменярів) Іван Франко читав товаришам свою комедію "Жаби", а присутні сміялися до упаду. У 70-роках Франко писав чимало гуморесок. Гумористичною є і його байка "Лис Микита". Автор детально аналізує гумористичну творчість Івана Франка, наголошуючи, що серед перекладів батька є декілька напівгумористичних творів Генріха Гайне та Кароля Гавлічка-Боровського [16].

У лютневому номері "Нашої Культури" за 1965 рік А. Верба в статті "Болеслав Лімановський і українці" наголошує, що взаємини І. Франка з Б. Лімановським були завжди дружніми. Вони "були обидва в робітничому комітеті, який був створений у Львові у 1878 році. Хоча І. Франко та М. Павлик критично ставились до основних поглядів Б. Лімановського, проте підтримували з ним товариські стосунки. Б. Лімановський відвідував І. Франка та М. Павлика в тюрмі, а за співпрацю з ними притягувався австрійським судом до відповідальності. Перед виїздом за кордон Б. Лімановський запросив на прощальну вечерю М. Павлика, І. Франка та інших. Треба відзначити, писав А. Верба, що Б. Лімановський рішуче засуджував погляди і дії польських україножерів і асиміляторів українського народу [17].

У четвертому номері часопису за 1966 рік надрукована стаття Бориса Степанишина "Значення і творчість Івана Франка", в якій автор зазначає, що в історію української літератури Іван Франко вніс неоціненний скарб, бо завершив перехід української літератури від етнографізму до вершин критичного реалізму. Іван Франко збагатив також українську поезію, прозу і драматургію новими проблемами, жанрами і художніми

засобами, перекладами. Своєю художньою творчістю і фольклористичною діяльністю І. Франко, на думку Б. Степанишина, збагатив світ духовними скарбами української нації [18].

У травневому номері часопису за 1966 рік М. Демський у статті "І. Франко – збирач і видавець української фразеології" писав наступне: "Велика кількість праць І. Франка говорить про нього як про великого збирача української фразеології. Його праця "Галицько-руські народні приповідки" завершила цілий етап у збиранні та виданні народного фразеологічного матеріалу. Названа праця в науковому сенсі не має собі рівних серед сучасних і попередніх як слов'янських, так і західноєвропейських збірок такого типу. Взагалі його праця стала настільною книгою лінгвіста-діалектолога та етнографа, поета і журналіста, яку необхідно перевидати [19].

У номері п'ятому за травень 1966 рік М. Неврлі у статті "Зв'язки І. Франка з чехами й словаками" наголошує: "Вершиною чесько-українських і словацько-українських культурних зв'язків наприкінці XIX і на початку XX століть був Іван Франко. Він перший в Україні розгорнув на науковій основі якнайширшу діяльність на полі слов'янсько-українських взаємин, ознайомив своїх земляків з життям та культурою інших слов'янських народів, зокрема чехів та словаків. У чехів і словаків його цікавила боротьба за соціальне та національне звільнення. Особливо високо цінував І. Франко чеську революційну думку гуситських часів. Але найбільше приваблювала І. Франка чеська література з її високими патріотичними ідеалами. Дякуючи його перекладам, в Україні появились твори Карла Гавлічка-Боровського, Ярослава Врхліцького, Яна Неруди, Сватоплука Чеха, Елішки Красногорської, Зеєра й Махара. Чеським народом і його культурою цікавився І. Франко все своє життя. Чеським органом, який часто друкував І. Франка, є "Слованські пжегляд", редагований Любомиром Нідерле й Ченьком Зібртом. Схожа приязнь у І. Франка була і до словацької літератури, наголошував дописувач [19].

В. Орел у цьому ж номері до 50-річчя з дня смерті І. Франка помістив на шпальтах "Нашої Культури" статтю "Зв'язки літераторів Львова з Кубанню", де зазначав, що після за-

борони української мови в Росії погляди багатьох українських письменників у Росії були звернені до літераторів Львова. Натомість Іван Франко цікавився українськими письменниками Кубані. За його сприянням в українських журналах Львова публікуються твори кубанців – Василя Мови-Лиманського, Івана Подушки. Іван Франко уважно стежив за українською літературою на Кубані, він робить все можливе, щоб твори українських письменників Кубані побачили світ. Високо цінував І. Франко творчість Василя Мови-Лиманського, вважаючи його талановитим письменником і ставлячи його творчість поруч з С. Руданським. Саме завдяки І. Франку низка творів Мови-Лиманського була опублікована у Львові. Він також уважно стежив за літературно-ідейним рухом на Кубані, про що свідчить віршоване послання "Миколі Вороному в Єкатеринодарі". Ім'я Івана Франка було широко відоме на Кубані. У 1896 році газета "Кубанские областные ведомости" (1896, № 177) опублікувала велику статтю Л. Василівського, у якій творчість і громадська діяльність Івана Франка отримали високу оцінку. Кубань також отримувала для своїх бібліотек книги Івана Франка. Після 1917 року на Кубані опубліковано низку творів Івана Франка, наголошував В. Орел [20].

У серпневому № 8 за 1966 рік І. Романченко в статті "Іван Франко і Михайло Драгоманов" пише: "Перша зустріч І. Франка з М. Драгомановим відбулася в 1875 році в стінах Львівського університету на лекції проф. Омеляна Огоновського. Після лекції студенти оточили М. Драгоманова, запитуючи про враження від лекції, серед інших Іван Франко та Михайло Павлик. А в подальшому їх літературна та культурна творчість гуртувалася навколо журналу "Друг", про що згадував І. Франко на схилі віку. Уся подальша дружба І. Франка та М. Драгоманова міцніла на ґрунті друкованого органа "Громадський друг", якому М. Драгоманов надає посильну матеріальну допомогу. Надалі, як свідчать джерела, І. Франко і М. Драгоманов йшли пліч-о-пліч, хоча Іван Франко ставав все критичнішим до М. Драгоманова. Незважаючи на це, І. Франко загалом позитивно розцінював його діяльність. Як наголошує І. Романченко, у другій половині XIX ст. М. Драгоманов, після І. Франка, є

28

найвидатнішим українським літературознавцем і громадським діячем. Без праць М. Драгоманова, як і без критично-мемуарних зауважень І. Франка, не можна по справжньому зрозуміти і оцінити літературний процес в Україні в ХІХ столітті [22].

У цьому ж номері В. Кульчицький у статті "Вибори Івана Франка" наголошував, що трудящі Галичини не раз висловлювали свою довіру улюбленому поету і громадському діячеві Івану Франкові. У 1895, 1897, 1898 та 1907 роках висували його кандидатуру до австрійського парламенту, однак Австрійська конституція, яку критикував І. Франко, не дозволяла йому бути обраним. Здебільшого в парламент проходила знать, поміщики, чиновники і фабриканти, які захищали свої вузькокласові інтереси. За таких обставин віденський уряд і львівське намісництво не допустили І. Франка до парламенту [23].

У № 11 "Нашої Культури" за листопад 1966 року знаходимо статтю Н. Кузякіної "Іван Франко і театр", в якій зазначено, що серед прози, поезій, перекладів та критики визначне місце у творчості І. Франка посідають п'єси: "Украдене щастя", "Рябина", "Учитель", "Сон князя Святослава"; одноактівки: "Кам'яна душа", "Будка число 27", "Майстер Чирняк". Не дивлячись на заборону, ці п'єси користувалися великою популярністю за життя Івана Франка. В наш час є популярними театральні постанови за творами Івана Франка: "Захар Беркут", "Борислав сміється", "Ой піду я в Бориславку", "Для домашнього вогнища". Як бачимо, наголошує Н. Кузякіна, театральні постанови за творами І. Франка почастишали [24].

У № 8 часопису за серпень 1967 року опублікована стаття Івана Прокопівца "Іван Франко в Одесі". Автор розповідає, що з творчістю видатного українського письменника одесити познайомилися у 1883 році, коли міська газета "Одесский вестник" надрукувала 23 червня його оповідання "Школьный год Грицька". В 1888 році матеріал І. Франка був надрукований в газеті "Жизнь Юга". Як засвідчують джерела, ще у 1879 році І. Франко писав до приятелів з Одеси, чи не дали б вони дещо на видання "Дрібної бібліотеки". Листуючись з Михайлом Федоровичем Комаровим, І. Франко був добре обізнаний з політичним і громадським життям Одеси. Він запрошував одеситів до

співпраці в журналі "Зоря". Поряд із іншими фактами співпраці І. Франка з науково-громадськими колами Одеси є свідчення, що Іван Франко був в Одесі в 1912 році на лікуванні та виступав на засіданні історико-наукового товариства при Одеському університеті. Слід наголосити, що 4 червня 1916 року всі одеські газети надрукували повідомлення про смерть І. Франка у Львові 28 травня [25].

Цікавою, на наш погляд, є стаття В. Полека "Іван Франко й Івано-Франківщина", опублікована в № 5 "Нашої Культури" за 1968 р. в якій ідеться про наступне: 9 листопада 1962 року Указом Президії Верховної Ради Української РСР місто Станіслав було перейменоване на Івано-Франківськ, а Станіславську область на Івано-Франківську. Цей факт свідчить про глибоку історичну закономірність. З цим містом пов'язана не одна сторінка життя і творчості великого Каменяря, який багато зробив для розвитку громадського та культурного життя в ньому. Це скромна данина на пошану генія України, здійснення його заповіту.

Влітку 1874 року І. Франко був запрошений другом з навчання в гімназії Я. Рошкевичем в с. Лолин Долинського району Івано-Франківської обл. В Лолині І. Франко познайомився з Ольгою Рошкевич, дружба з якою переросла в глибоке взаємне кохання. Листування Ольги Рошкевич з Іваном Франком є предметом для вивчення світогляду та ранньої творчості І. Франка. Як відомо, через арешти сліди першого кохання стерлися. Однак вони відбилися в багатьох творах І. Франка: "На дні", "Картка любові". В Лолині Іван Франко написав оповідання "Вугляр", "Два приятелі", "Лесишина челядь", які були першими реалістичними творами в українській літературі. Народні пісні та легенди, зібрані у селі, письменник використав у повісті "Петрії і Довбущуки". На основі місцевої "Пісні про шандаря" він написав драму "Украдене щастя", за мотивами якої була створена опера чехом В. Амброзом і українцем Ю. Мейтусом. Перу письменника також належить вступна стаття до зібраних Ольгою Рошкевич "Обрядів і весільних пісень українців села Лолин", виданих Краківською Академією Наук.

У 1880 році І. Франка арештовано і запроторено в ко-

ломийську в'язницю, де він просидів три місяці. Після виходу з в'язниці він написав оповідання "На дні", змалювавши жахливу картину "страшної ями". Цьому періоду життя І. Франко присвятив цикл віршів: "Думи пролетаря", "Скорбні пісні", поезію "Дивувалась зима, "Вічний революціонер".

Не можна не згадати криворівнянського періоду в творчості Івана Франка. Влітку до Криворівні з'їжджалися видатні діячі української культури. Протягом 1901-1914 років майже щорічно тут відпочивав і працював Іван Франко. Тут він написав низку творів: "У кузні", "Із моїх споминів", "Великий шум", багато віршів, драму "Камінну душу", повість "Як Юра Шимкарюк брів Черемошем", багато перекладав.

Не раз приїжджав Іван Франко і у тодішній Станіслав. З обласним центром, що тепер носить його дороге ім'я, пов'язана ще одна творча, громадська й особиста сторінка життя письменника. У 1883 році Іван Франко познайомився з дочкою польського емігранта Йосифою Дзвінковською. Відгомін цього другого кохання знаходимо у багатьох віршах і в повісті "Не спитавши броду". Приїзди І. Франка у місто над двома Бистрицями мали великий вплив не лише на українську молодь, але й на польську: "Ви велетень нового покрою – брат і захисник бідних, знедолених, покривджених, відчужених. Ви одні любите всім серцем вулкан. Хіба я не бачив ваших очей, коли повставали в обороні злидарів... Вкажіть мені на людину, яка більше кохає народ, а я скажу, що Ви єдина". Таке висловлювання залишив нам Станіславський гімназист, а пізніше відомий польський політичний діяч Ф. Дашинський. На Прикарпатті І. Франко знайшов щирих друзів, які спочатку мали вплив на молодого поета, а пізніше стали його послідовниками, друзями. Під впливом І. Франка тут сформувалися Василь Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович, Н. Кобринська, К. Попович, М. Яцьків. В. Стефаник, зокрема, писав: "Розуміти боротьбу визволення українського народу... я міг лишень через особисті стосунки і приязнь з Іваном Франком".

М. Черемшина прирівняв геніального письменника до "великого астрального тіла, що гріє на всю Україну, а світить далеко, ще далі".

Н. Кобринська писала так: "Іван Франко – це талант, що становить епоху в нашому культурно-літературному розвитку..."

Це лише деякі факти з життя і творчості Івана Франка, пов'язані з Івано-Франківською областю. Можна сміливо наголосити, що на Дрогобиччині народилася людина, українець, Іван Франко, а на Івано-Франківщині, з якою пов'язане його безсмертне ім'я – видатний український поет, етнограф та письменник [26].

У своїй праці "Спогади про Марка Черемшину", яка опублікована в № 6 "Нашої Культури" за червень 1969 року, В. Костащук пише, що "наприкінці ХІХ століття – на початку ХХ століття Коломия виділяється серед галицьких міст літературним і громадським життям, на яке великий вплив мала діяльність Івана Франка. У своїй біографії М. Черемшина згадує: "У гімназії познайомився з літературою І. Франка, який, як і Шевченко, справив на мене велике враження". Після закінчення Коломийської гімназії М. Черемшина вступив на юридичний факультет Віденського університету. Власне у Відні він знайомиться з Іваном Франком, який справляє на нього велике враження гіганта думки. Пам'ять про цю зустріч та ідеї І. Франка він проніс через усе своє життя [27].

У № 5 часопису за травень 1971 р. Роман Федорів умістив статтю "Крила братерства", в якій наголосив, що Іван Франко був прекрасним перекладачем. Його переклади з польської, чеської мали великий вплив на формування літературної думки в Галичині [28]. У цей же час, як зазначає Василь Солошенко в своєму дослідженні "Ленін і Франко", праці Івана Франка перекладаються російською мовою і друкуються в газеті "Іскра", через яку Іван Франко знайомиться з революційним рухом у Росії. Як відомо, Бонч-Бруевич переклав Франкові оповідання із збірки "В поті чола". Твори цього перекладача були надруковані в російських виданнях Москви: "Мир божий", "Жизнь", Петербурзькому журналі "Новое Слово". Характерно, зауважує автор статті, що В. Ульянов (Ленін) до опублікованої статті І. Франка в "Іскрі" написав примітку, в якій шанобливо відзначив талант Івана Франка [29].

В останньому № 12 "Нашої Культури" за 1971 рік В. Кульчицький у статті "Іван Франко – історик України" вказує на значний внесок Івана Франка в історію України. Цікавими є погляди І. Франка на історію України, зокрема, дослідження виникнення епохи капіталізму на території України. Характерно, що Іван Франко цікавився українською історією з найдавніших часів. На його думку, історія України, це історія героїв та масових рухів. У своїх дослідженнях він торкається стосунків Київської держави з Польською, "Галицько-Волинською" в контексті розвитку суспільства, національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького в 1648-1654 роках, станом Галичини після загарбання Австрією в 1772 році. І надалі І. Франко приділяв увагу національно-визвольній боротьбі українського народу за своє національне та соціальне визволення. Особливу характеристику І. Франко дає політичним, релігійним, науковим, громадським українським діячам, починаючи з епохи Київської Русі до часу Першої світової війни. Зосереджує свою увагу І. Франко на постаті Т. Шевченка [30].

У серпневому № 8 "Нашої Культури" за 1973 рік Кристина Стафф у статті "Іван Франко і література польського позитивізму" відзначає, що: "...Іван Франко підтримав тих польських позитивістів, зокрема А. Асника та П. Хмельовського, які як демократи були душею з простим людом. Однак І. Франко і критикував польських позитивістів за обмеженість, зокрема творчість М. Конопницької. Найбільшою симпатією І. Франко пройнявся до творчості Б. Пруса, в якого селяни еволюціонують. Вони вже знають всю економічну структуру суспільства і бачать єдину мету – володіння землею. При всіх перевагах польського позитивізму, наголошує Кристина Стафф, які бачить Іван Франко в творчості А. Асника, М. Конопницької та Б. Пруса, він критикував обмеженість їхніх поглядів у питанні соціального та національного стану українських селян в Галичині [31].

У червневому № 6 за 1974 рік Іван Романченко в статті "Цікавий таланти і оригінальний", розповідаючи про Марка Черемшину, наголошує, що наприкінці ХІХ-першій чверті ХХ століття в українській літературі плідно працювала ціла пле-

яда видатних митців художнього слова, українських прозаїків-новелістів, таких як І. Франко, М. Коцюбинський, Т. Бордуляк, О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Черемшина, Л. Мартович, А. Тесленко, С. Васильченко. Це дань Івану Франкові, який понад сорок років очолював провідних діячів українського літературного процесу ще на початку ХХ століття і з почуттям законної гордості сказав: "Наша проза під пером Кобилянської, Стефаника, Черемшини набрала поетичного лету, мелодійності, ніжності, грації та різnorodності... Це гарні здобутки нашого розвою..." [32].

Цікавою є стаття Гражини Паздро "Іван Франко і прогресивна галицька преса 80 років ХІХ століття", опублікована в часописах № 4, 5 за 1976 рік. Дослідниця зазначає, що журналістську діяльність Івана Франка в 80-х роках ХІХ століття слід відносити до найскладнішого періоду боротьби за створення українських демократичних органів в Галичині, яка в той час була єдиним полем публіцистичної діяльності українців. Емський указ 1876 року в Росії не давав можливості розвивати літературу і журналістику в Наддніпрянській Україні.

У важкому становищі була і українська преса, що концентрувалася винятково в Галичині і не обмежувалася лише місцевим обсягом, хоча вона повинна була б мати загальноукраїнське значення. Вживані заходи прогресивних галицьких діячів зустрічалися з двоякого роду перешкодами. З одного боку, у 80-ті роки виразно активізувалася преса москвофілів та народовців, а з іншого – демократичні видавництва, які завжди переслідувалися, підлягали суворій цензурі, часто зазнавали конфіскації та, зрештою, опинилися у винятково тяжкому становищі, про яке Іван Франко на сторінках варшавської "Правди" писав: "Газетярство не користується симпатією теперішнього уряду, ніколи ще конфіскація газет не була такою масовою... Останні часи замість полегшення принесли ще більший затиск".

За таких обставин кожний часопис, який вдалося видати, відіграв велику роль у розвитку громадської та політичної думки і культури. Засобом впливу цих часописів стали публіцистика та коментарі на противагу журналам москвофілів і народовців. Демократичні часописи, на думку Івана

Франка, це єдині засоби вільної преси, власне вони: "Громадський друг", "Дзвін", "Молот", "Світ", які він редагував, порушували соціальні та національні питання українців.

Журнал "Світ" популяризував соціалістичні ідеї, розглядав проблеми робітників, формував нову галицьку інтелігенцію. По неповних двох роках "Світ" перестав виходити, а підготувати інші прогресивні видання в тогочасних галицьких умовах було неможливо. Найяскравішим прикладом цього може бути історія часопису "Поступ", який готував до друку І. Франко. Револьюційно-демократична програма "Поступу" відразу викликала реакцію з боку австрійської влади, поліція арештувала зразу ж перший номер часопису. Однак, І. Франко не зупинився на досягнутому та водночас втраченому. У 1888 році він на прохання львівських студентів узяв на себе обов'язок редактора нового часопису "Товариш". Журнал був дуже прогресивний, мав національно-культурне спрямування, на його шпальтах були надруковані матеріали, в яких розроблялася концепція української національної науки, освіти, проводилася дискусія з різних питань українського громадського життя. Через те вийшов лише один номер журналу. В подальшому коротко виходили такі журнали, як "Народ" та "Життя". Наприкінці 1890 року "Народ" став офіційним органом Радикальної партії. Незважаючи на переслідування, він проіснував до 1895 року. В історії української суспільно-політичної та літературної думки журнал "Народ" відіграв визначну роль, так само як і участь в прогресивній пресі Івана Франка. Завдяки безпосередній допомозі й співучасті І. Франка в Галичині з'явилися поруч з іншими два альманахи, які відіграли певну роль в розвитку української журналістики – "Ватра" і "Перший Вінок", літературний журнал "Зоря", котрий видавали народовці. Створення цих журналів, зокрема "Ватри", наголошував І. Франко, було прогресивним явищем, це була відповідь редакторам "Зорі", зашкарбленим, відірваним від життя і суспільства в поглядах на розвиток українського народу та збереження і примноження його суспільних вартостей.

У 1887 році з'явився альманах "Перший вінок", до підготовки якого долучився Іван Франко. У своїй книзі "Нарис історії

українсько-руської літератури до 1890 р." І. Франко писав, що альманах фактично був редагований ним. Він допомагав Наддніпрянським письменникам поширювати через цей часопис свої твори в Європі. Як бачимо із джерел, І. Франко виступає не тільки як критик, але й як історик галицької преси. В своїх працях він не обмежується характеристикою окремих видань і розглядає їх завжди у зв'язку з суспільним і культурним розвитком, вказує на витоки української преси, організацію періодичних видань, які виникали на потребу самого суспільства.

І. Франко високо оцінював суспільно-культурне значення періодичної преси. Він вважав, що щоденне друковане слово є найкращою трибуною пропагування прогресивних політичних, літературних і наукових ідей, а це дає можливість консолідувати прогресивні сили. Журналістиці, як важливому факторові національного життя, письменник завжди приділяв багато уваги. Починаючи від 1876 року, у своїх публіцистичних, критично-літературних та історичних працях він подає багатий матеріал з ділянки розвитку української преси, стежить за процесом розвитку української журналістики.

Отже, як наголошує Гражина Паздро, І. Франко був співтворцем прогресивної української преси і критиком та істориком української журналістики [33].

Володимир Кульчицький у статті "Іван Франко у світлі документів" наголошує, що в історичних працях І. Франка велике місце відведено історії селянства України і зокрема Галичини періодів феодалізму і капіталізму. Наукові праці І. Франка були широко визнані вченими. У 1893 році він захистив докторську дисертацію у Віденському університеті. У 1906 році Наукова Рада Харківського університету присвоїла йому почесний ступінь доктора російської словесності. За працю "Студії над українськими народними піснями" у 1916 році Російська Академія Наук присудила Франкові премію. Втім, незважаючи на успішне виконання всіх формальностей, І. Франко не зміг отримати посади доцента Львівського університету. В XIX столітті австрійський уряд відкрив українські кафедри, 18 березня 1895 року І. Франко здав колоквіум з історії української літератури та етнографії. Кандидат, як за-

значено в протоколі, довів ґрунтовне знання предмету як у загальних, так і у окремих питаннях. Кафедра рекомендувала І. Франка на затвердження Міністерства віросповідань і освіти у Відні. Як додаток до цих документів Галицьке намісництво вислало свій документ, в якому висувало свої підозріння щодо І. Франка, оскільки він постійно бере участь у народницькому русі і має симпатії до Росії, тому: "Намісництво просить Вашу екселенцію ласкаво відхилити прохання колеґії професорів філософського факультету Львівського університету в наданні звання доцента доктору І. Франку".

Недопущення Івана Фрака до університетської кафедри, наголошує В. Кульчицький, було ще одним проявом соціального і національного гніту українців австрійським монархізмом [34].

У цьому ж номері Т. Пачовський подає "Маловідомий лист Івана Франка до Сидора Воробкевича". Іван Франко як член редакційної колеґії літературно-громадського журналу "Зоря", який виходив у Львові (1880-1897), звернувся 16 березня 1886 року до буковинського поета і драматурга, висловлюючи свої міркування і побажання щодо буковинської літератури. У XX-му томі "Творів" І. Франка (Київ, 1956), в якому міститься його листування, цього листа немає, тому подаємо текст листа, наголошує Т. Пачовський [35].

Про 50-томне видання творів Івана Франка розповідає в цьому ж номері "Нашої Культури" член-кореспондент АН УРСР Євген Кирилюк, який наголошує, що до 120-річчя з дня народження Івана Франка видано повніше, ніж попередні 50 томів, видання творів Каменяра. Слід зазначити, що над цим виданням працювали всі наукові установи: Інститут Суспільних наук УРСР у Львові, Львівський університет ім. І. Франка, Інститут мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР [36].

Детальніший аналіз 50-томної спадщини І. Франка подає нам в своїй статті М. Сивицький "П'ятдесятитомник Франкової спадщини", в якій він наводить зміст усіх томів і закликає читачів передплатити всі 50 томів, оскільки у вільному продажі їх не буде [37].

Тут же в цьому номері Т. Пачовський у статті "Іван Франко про польську літературу XIX-початку XX ст." наголошує,

що в 1974 році вийшла монографія Миколи Купльовського про Івана Франка, в якій автор аналізує більше десяти Франкових статей, рецензій і публікацій про польських поетів і прозаїків ХІХ-ХХ ст. У праці йдеться про І. Франка як про літературного критика. Основний лейтмотив книги – І. Франко вимагав від польських письменників життєвої правди, художньої майстерності та ідейно-виховного спрямування. Монографія загалом заслуговує схвалення і є цінним внеском у польську Франкіану [38].

У 1977 році Роксоляна Зорівчак в статті "Місце Івана Франка в історії українського перекладознавства", що опублікована в 5-6 номерах "Нашої Культури", наголошує: "Перекладознавство як чітка система, що охоплює історію, теорію і критику перекладу, сформувалася в окрему науку лише в 20-30 роках ХХ століття. Та засади цієї науки закладали діячі попередніх епох, серед яких назвемо Фрейцзера, Тайтлера та Керлейля в англомовному світі, Белінського, Добролюбова, Чернишевського, Анненського, Брюсова в Росії, Гете, Кауера та Гумбольдта в Німеччині, Дале у Франції, Шафарика у Чехії, Джимала-Седлецького в Польщі, І. Франка в Україні".

Іван Франко справжній Прометей перекладу, знавець 16 мов, людина енциклопедичних знань і могутнього поетичного таланту – так охарактеризував перекладацький талант І. Франка український перекладознавець В. Коптілов. Підсумовуючи двадцять п'ять років своєї літературно-громадської діяльності, Іван Франко писав: "Тільки те, що здобудемо своєю працею, те буде справді цінне надбання... От тим-то я старався присвоювати нашому народові культурні здобутки інших народів і знайомити інших з його життям". У багатьох статтях І. Франко наголошував на важливості ознайомлення свого народу з найвизначнішими зразками світового красномовства: "...передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми й вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями". Іван Франко постійно підкреслював необхідність вибирати для перекладу такі твори, за допомо-

гою яких легше було б: "вимірити удар проти всяких позаприродних, позалюдських і фальшивих поглядів, глибоко закорінених у нашій суспільності..." Незвичайний перекладацький талант І. Франка виявився в різних жанрах, охоплював різні літератури, різні епохи. Переклади із слов'янських мов становлять майже половину Франкового перекладацького доробку. І. Франко вперше в історії українського перекладу глибоко і всебічно систематизує основні проблеми мистецтва художнього перекладу, розробляє струнку теоретичну систему, подає ідейно-теоретичні настанови перекладачам [39].

Цікавим є дослідження і Магдалини Ласло-Куцюк "Іван Франко і Еміль Золя", в якому вона цитує лист Івана Франка до А. Кримського: "Щодо літературної кар'єри, то головним моїм взірцем був Золя". Як вважають науковці, І. Франко дійсно був під сильним впливом Е. Золя, лише О. Білецький у своїх дослідженнях зазначав, що у прозі І. Франка не помітний хоч якийсь вплив Е. Золя. В своїй праці Магдалина Ласло-Куцюк на численних прикладах аналізу творчості та порівнянні стилів, манер написання, характерів, біографій, дослідниця робить висновок: "...Збагнувши велич Золя, Франко пішов непохитно його шляхом і цим самим утвердив себе на шляху розвитку сучасного роману... Роман Франка чимось зобов'язаний Золя..." [40].

Іван Лозинський у статті "Іван Франко в житті Іларіона Свенціцького" з'ясовує взаємини цих великих українських науковців і громадських діячів. Як наголошує автор статті, "особисте знайомство Івана Франка з Іларіоном Свенціцьким розпочалося в жовтні 1901 року, коли І. Свенціцькому, тодішньому помічникові бібліотекаря Народного дому, доводилося щоденно зустрічатися з Іваном Франком, який в той час збирав і опрацьовував рукописний матеріал для фундаментальних видань "Апокрифи і легенди". З цього часу особисті взаємини двох фахівців у галузі слов'янщини постійно зміцнюються, хоч перманентно, протягом кількох років, зазнавши суттєвих змін залежно від аспекту і характеру діяльності Свенціцького-дослідника і Свенціцького – громадського діяча.

Ідейні хитання у публіцистичній творчості та консерватизм у суспільно-політичній діяльності Свенціцького-редактора глибо-

ко турбували І. Франка, тому у 1904-1905 роках І. Франко принципово критикує громадські, літературні погляди й етичні принципи молодого доктора філософії. Річ у тім, що Свенціцький долучився до культурного життя Галичини як прихильник москвофілів, як редактор журналу "Живая Мысль" (1902-1905), як теоретик москвофільської партії, у якій панував з дуже незначними винятками "догматизм та ідейний консерватизм, властивий усім старіючим організаціям і замкнутим гурткам". Критика москвофілів Іваном Франком змусила І. Свенціцького скоро, як висловився В. Гнатюк, стати "єретиком серед москвофілів". І. Свенціцький прислухався до чесного слова І. Франка і скоро надрукував на шпальтах часопису "Живая мысль" (1905 р.) вірш "Каменярь". З цього часу І. Свенціцький потрапляє під ідейний вплив І. Франка. Під впливом І. Франка та російської революції 1905 року І. Свенціцький пориває з москвофільством і входить в сферу літературних і політичних поглядів та світогляду І. Франка. Активізований і керований Франковою волею, він виходить на широкий шлях демократичного літературознавства та науки. Користуючись Франковою прихильністю, І. Свенціцький користувався також його допомогою, про що дізнаємося зі спогадів та листів. Надалі І. Франко та І. Свенціцький всюди були разом, починаючи від відкриття наукової фундації Національного музею в 1913 році до провodu Михайла Павлика в останню дорогу в 1915 році. Упродовж цих років І. Свенціцький постійно інформував Франка про свої зустрічі в Петербурзі і про тамтешнє наукове життя, про знахідки творів мистецтва та староруських пам'яток. Коли 28 травня 1916 року не стало І. Франка, І. Свенціцький перебував у Києві. Це потрясло його, і якщо до цього часу він писав тільки рецензії на його окремі публікації, то з 1916 року до кінця свого життя він стає першим франкознавцем, шанувальником і популяризатором творчості великого Каменяря. Власне він у роки німецької окупації перевіз до музею українського мистецтва всі експонати Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка і зберіг їх для майбутніх поколінь українців [41].

У 1979 році в № 8 "Нашої Культури" М. Якубовський опублікував статтю "Іван Франко і старогрецька література", в 40

якій наголосив, що Іван Франко цікавився античним світом ще відтоді, коли був учнем гімназії у Дрогобичі. В одному з листів до М. Драгоманова І. Франко пише: "Гомер, Софокл і Тацит, читані в гімназії, зробили на мене сильне враження, а так само Біблія, яку я читав почасти в старослов'янським, а почасти в польським тексті. І я почав дещо перекладати з тих авторів... драми, оповідання, а головню були переклади: Антігона й Електра, Софокла... дві пісні Одиссеї..." В передмові до "Петріїв Довбушуків" автор пише про свої гімназійні часи і захоплення античним світом: "У Вищій гімназії попри досить багату позашкільну лектуру я писав також досить багато віршами і прозою. Між іншим, переповів я віршами початкову історію Риму до часу Тулія Гостілія... Мабуть у п'ятій або шостій класі, я окрім різних драматичних планів, писав по-польски віршовану драму "Югурта" як шкільне завдання для професора Петра Париляка, а також уривок драми "Ромул і Рем" німецькими віршами як шкільне завдання для професора Рішко". В університеті, як засвідчував сам І. Франко, він знову відновив переклади з грецької українською мовою. Варто зазначити, що в бібліотеці І. Франка під рубрикою "Античність" фігурувало 400 унікальних книг з античної філософії.

З 1883 року І. Франко редагує античні переклади, а також рецензує переклади П. Ніщинського та інших.

З усього викладеного, зазначав М. Якубовський, впливає, що І. Франко заохочував українських перекладачів до перекладів античних авторів і популяризації їх серед українських читачів [42].

У 1980 році Антін Верба помістив в №4 цікаву статтю "Іван Франко про польську літературу", в якій писав: "У серії Бібліотека літературних досліджень Генріха Маркевича вийшла збірка статей Івана Франка про польську літературу. Збірку впорядкував Микола Купльовський, який також написав вступну статтю. У збірнику вміщено дванадцять статей, написаних Франком польською мовою й друкованих у польській пресі, дев'ять статей, перекладених з української та німецької мов.

У вступній статті М. Купльовський відзначив багатогранність і велич спадщини Івана Франка, який писав україн-

ською, польською, німецькою та російською мовами, а також чеською. Автор вступної статті розглядає також громадську, політичну, наукову та публіцистичну діяльність Івана Франка. Зрозуміло, наголошує автор статті, що упорядник представив широко праці Івана Франка, чимало присвятив місця також художнім його творам, написаних польською мовою.

М. Купльовський загалом високо оцінив праці Франка про польську літературу, відзначаючи, що найцікавішими були розвідки про творчість В. Пруса, М. Конопницької та Я. Каспровича. Таким чином, наголошував автор статті, збірник полоністичних праць Івана Франка, що мав чотири розділи, умістив у першому – "У колі романтизму" – праці про А. Міцкевича, Словацького, Залеського, Гоцинського; в другому – "З літератури періоду позитивізму", праця "Польський селянин у польській поезії" (М. Конопницька, та Н. Гайоти); у третьому – праці про літературу періоду модернізму, тобто творчість Каспровича, Міріама, Пшибишевського; у четвертому – статті про старовинну польську пісню "Богородиця", про зв'язок польської та української літератур і про статтю М. Урніса про Тараса Шевченка.

Як бачимо, наголошує А. Верба, польський читач уперше отримав збірку праць українського літературознавця з другої половини XIX початку XX ст. Вибірка опрацьована так, щоб на польському ґрунті, польською мовою, літературним видавництвом у Кракові представити справжнього Франка [43].

Цікавою, на наш погляд, у № 8 "Нашої Культури" за 1980 рік є стаття Зеновії Франко "Вінок шани Каменяреві", яку авторка присвятила "Завершенню випуску першої серії п'ятдесяти томного видання творів Івана Франка". Дослідниця характеризує всі редакції повних зібрань творів Івана Франка, виданих Інститутом Літератури АН УРСР з 1924 по 1970 роки. Висловлює подяку всім тим ученим, які доклали сил до виходу всіх творів, як в Києві, так і у Львові, наголошуючи на визначній вартості попереднього двадцятип'ятитомника спадщини Івана Франка. Сьогоднішнє п'ятдесяти томне зібрання творів І. Франка, наголошувала дочка письменника, найповніше з тих, які з'являлися досі, а його дослідники та укладачі заслуговують особливої подяки [44].

Велику статтю "Гуманіст на зламі віку" у № 3 за 1982 рік опублікував дослідник творчості І. Франка Іван Брук, який наголосив, що величі Іван Франко, якого шанував народ, зазнав ще за життя. Його талант засіяв безсмертною творчістю не лише в лоні українського народу, але і в сузір'ї світової культури. Він і поет, і прозаїк, і драматург, перекладач, фольклорист, теоретик, історик літератури, вчений і мислитель, публіцист і громадський та політичний діяч, який усе своє життя присвятив щастю і волі людства. Подавши докладно автобіографію І. Франка через призму багатогранної творчості, Іван Брук захоплюється великою працездатністю науковця, філософа, перекладача, викладача і поета. Особливо відзначав він Івана Франка як шліфувальника української мови, історика, філософа та політика, який цілковито присвятив свій труд заради блага свого українського народу [45].

Тут же подано художній етюд Дмитра Бандрівського "Гей, гей, коли се діялось...", а також портрет художника І. Скобало "Іван Франко в студентські роки". В Етюді подано спомини про юнацькі роки І. Франка, коли формувалася його потяг до знань, до книг. Автор наголошує, що любов до власного народу, до його історії, культури та пристрась до літератури Іван Франко усвідомив ще в дитячі роки [46].

Також у цьому номері Володимир Кульчицький в статті "Іван Франко про виборче право" з'ясовує погляди Івана Франка на виборче право, які було невід'ємною часткою його політичного і правового світогляду.

Франко вважав, що політичні права залежать від економічного становища народу. Він був упевнений, що політичні права повинні бути гарантовані конституцією, тобто, конституція повинна гарантувати рівність усіх громадян. Цю рівність І. Франко розумів, передусім, як матеріальну забезпеченість усіх громадян держави. Саме з цих позицій він критикував виборче право в Австрійській імперії, критикуючи водночас владу та парламент. Викриваючи антинародну суть австрійського виборчого права, яке пригнічувало народи і, зокрема, український, Іван Франко висвітлював суть всього конституційного законодавства Австрії, вказуючи

громадськості на значення і шляхи поліпшення свого політичного і правового статусу...

Іван Франко своєю різноманітною діяльністю активно розширював політичну та правову свідомість широких верств і цим об'єктивно сприяв підготовці ґрунту для майбутнього визволення українського народу [47].

На завершення огляду творчості Івана Франка на шпальтах часопису "Наша Культура" розглянемо статтю Володимира Хоми "У колі Франкової фольклористики" з рубрики "Рецензії, обговорення, огляди", де автор зокрема пише: "Цього року виповнюється 60 років визначному франкознавцю Олексію Дею. Про Івана Франка вчений видав такі книги: "Іван Франко – дослідник народної творчості", "Іван Франко і народна творчість", "Іван Франко і перша російська революція", "Іван Франко. Вибрані статті про народну творчість", в яких він подав вступну статтю, упорядкування, коментарі, книжку пісень і книжку коломийок у записах Івана Франка зі своїми змістовними передмовами, двотомні спогади про Івана Франка з вступними статтями та науковою обробкою.

До 125-річчя І. Франка О. Дей видав монографію "Іван Франко. Життя і діяльність", перевидав з доповненнями монографію "Іван Франко і перша російська революція", "Народні пісні у записах Іван Франка", збірник "Спогади сучасників про Івана Франка". О. Дей – редактор окремих томів і член редакційної колегії "Зібрання творів у 50-ти томах" І. Франка., "Спілкування митців з народною поезією. Іван Франко і його оточення"...

Отже, праці О. Дея дають великі імпульси для подальшого вивчення творчості та життєдіяльності Івана Франка [48].

Вивчення творчості Івана Франка на шпальтах часопису українців Польщі "Наша Культура" є вагомим внеском у розвиток франкіани як в діаспорі, так і в сучасній Україні, оскільки теми, порушені часописом, не втратили актуальності й потребують подальшого аналізу та дослідження.

Література

1. Т. У. Літературно-меморіальний музей Коменяра.//Наша Культура. – Варшава, 1958. – №1. – С. 9-11.
2. Гончар О. Геній української нації.//Наша Культура. – Варшава, 1958. – №4. – С. 1.
3. Бібліографія польських публікацій до 100-річчя з дня народження Івана Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1958. – №4. – С. 15.
4. Шеремета П. Із спогадів про Івана Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1958. – №6. – С. 4.
5. Моравський В. Спогади про Івана Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1959. – №5. – С. 1.
6. Ступак Д. Іван Франко у моїх спогадах.//Наша Культура. – Варшава, 1959. – №8. – С. 7.
7. Марків І. Моє знайомство з І. Франком (Спогади).//Наша Культура. Варшава, 1960. – №5. – С. 1-2.
8. З маловідомої кореспонденції І. Франка до У. Кравченко.//Наша Культура. – Варшава, 1960. – №8. – С. 1-2.
9. Ступак Д. Мій спогад про І. Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1960. – №8. – С. 2.
10. Слупський І. Музеєві Івана Франка – 20 років.//Наша Культура. – Варшава, 1960. – №8. – С. 2.
11. Собік Е. Дружба Яна Каспровича з Іваном Франком.//Наша Культура. – Варшава, 1960. – №8. – С. 5.
12. Франко І. Думки про роль вчителів.//Наша Культура. – Варшава, 1960. – №11. – С. 5.
13. Верба А. І.Франко і польська преса.//Наша Культура. – Варшава, 1961. – №5. – С. 1-2.
14. Сільченко І. Музей великого Коменяра. До 15- річчя заснування музею Івана Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1962. – №5. – С. 3-4.
15. Яременко В. Знову з народом.//Наша Культура. – Варшава, 1963. – №12. – С. 2-3.
16. Франко Т. Гумор в житті Івана Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1964. – №8. – С. 13.
17. Верба А. Болеслав Лімановський і українці.//Наша Культура. – Варшава, 1965. – №2. – С. 2-3.
18. Демський М. І.Франко – збирач і видавець української фразеології.//Наша Культура. – Варшава, 1966. – №5. – С. 5-6.
19. Неарлі М. Зв'язки І.Франка з чехами внесок й словаками.//Наша Культура. – Варшава, 1966. – №5. – С. 6-7.
20. Орел В. Зв'язки літераторів Львова з Кубанню.//Наша Культура. – Варшава, 1966. – №5. – С. 7.
21. Романченко І. Іван Франко і Михайло Драгоманов.//Наша Культура. – Варшава, 1966. – №8. – С. 2-5.
22. Кульчицький В. Вибори Івана Франка.//Наша Культура. – Варшава, 1966. – №8. – С. 6.
23. Кузякіна Н. Іван Франко і театр.//Наша Культура. – Варшава, 1966. – №11. – С. 8-9.
24. Прокопів І. Іван Франко і Одеса.//Наша Культура. – Варшава, 1967. – №8. – С. 6-7.

25. Полек В. "Іван Франко й Івано-Франківщина".//Наша Культура. – Варшава, 1968. – №5 – С. 4-5.
26. Косташук В. Спогади про Марка Черемшину.//Наша Культура. – Варшава, 1969. – №6. – С. 5-6.
27. Роман Федорів. Крила братерства.//Наша Культура. – Варшава, 1971. – №5. – С. 8.
28. Василь Солоненко. Ленін і Франко. //Наша Культура. – Варшава, 1971. – №8. С. 1-2.
29. Кульчицький В. Іван Франко – історик України.//Наша Культура. – Варшава, 1971. – №12. – С. 6-8.
30. Кристина Стаф. Іван Франко і література польського позитивізму.//Наша Культура. – Варшава, 1973. – №8. – С. 4-5.
31. Романченко І. Цікавий талант і оригінальний.//Наша Культура. – Варшава, 1974. – №6. – С. 4-7.
32. Поздро Г. Цікавий талант і оригінальний.//Наша Культура. Варшава, 1976. – №5-6. – С. 1-3, с. 12-13.
33. Кульчицький В. Іван Франко у світлі документів.//Наша Культура. – Варшава 1976. – №8. – С. 1-2.
34. Почовський Т. Маловідомий лист Івана Фрака до Сидора Воробкевича.//Наша Культура. – Варшава, 1976. – №8. – С. 2.
35. Кирилюк Є. Пам'ятник вічному революціонерів.//Наша Культура. – Варшава, 1976. – №8. – С. 2-3.
36. Сивицький М. П'ятдесятитомник Франкової спадщини.//Наша Культура. – Варшава, 1976. – №8. – С. 12-13.
37. Пачавський Т. Іван Франко про польську літературу XIX - початку XX ст.//Наша Культура. – Варшава, 1976. – №8. – С. 13-14.
38. Зорівчак Р. Місце Івана Франка в історії українського перекладознавства.//Наша Культура. – Варшава, 1977. – №5-6. – С. 3-4, с. 2-5.
39. Ласло-Куцюк М. Іван Франко і Еміль Золя.//Наша Культура. – Варшава, 1977. – №8-9. – С. 1-3, с. 5-6.
40. Лозинський І. Іван Франко в житті Іларіона Свенціцького.//Наша Культура. – Варшава, 1977. – №10. – С. 12-14, с. 5-6.
41. Якубовський М. Іван Франко і старогрецька література.//Наша Культура. – Варшава, 1979. – №8. – С. 1-4.
42. Верба А. Іван Франко про польську літературу.//Наша Культура. – Варшава, 1980. – №4. – С. 15.
43. Франко З. Вінок шани Каменареві.//Наша Культура. – Варшава, 1980. – №8. – С. 1-2.
44. Брук І. Гуманіст на зламі віку.//Наша Культура. – Варшава, 1982. – №3. – С. 4-7.
45. Бандрівський Д. Гей, гей, коли се діялось... //Наша Культура. – Варшава, 1982. – №3. – С. 7.
46. Кульчицький В. внесок Іван Франко про виборче право.//Наша Культура. – Варшава, 1982. – №3. – С. 13-14.
47. Хома В. У колі Франкової фольклористики.//Наша Культура. – Варшава, 1982. – №3. – С. 15.

Іван Франко
на шпальтах часопису українців Польщі
"Український Календар"
(1957-1986)

Уперше на шпальтах часопису українців Польщі "Український Календар" портрет Івана Франка з'являється у 1958 році. Тут же в рубриці "Українські історичні дати" подається коротка автобіографічна довідка про Івана Франка, час народження та смерті великого українського письменника, мислителя, революціонера-демократа [1].

В "Українському Календарі" за 1959 рік подано великий портрет Івана Франка поруч з Адамом Міцкевичем, наголошено на визначних заслугах Коменяра в українській культурі [2].

В "Українському Календарі" за 1962 рік в рубриці "Історичні дати" вміщено портрет Івана Франка як доповнення до його прислів'їв, які пов'язані з життям трудового народу [3].

Привертає увагу на шпальтах "Українського Календаря" переклад вірша польською мовою "Франко – наш образ", в якому перекладач Флоріан Неуважний якнайповніше розкрив громадську та літературну діяльність Івана Франка [4].

Чільними, на нашу думку, в "Українському Календарі" за 1986 рік є статті Теоктиста Пачовського "Слово о полку Ігоревім в поезії Івана Франка" та Антіна Верби "Іван Франко у Польщі".

У першій статті Т. Пачовський наголошує, що вже в юнацькі роки Іван Франко, будучи учнем вищої гімназії, глибоко зацікавився незмирущою поемою Київської Русі "Слово о полку Ігоревім". Він пройнявся гордістю за поета Київської Русі, котрий склав епічну пісню про похід Ігоря проти половців. Зацікавлення "Словом" у Франка набрало такої сили, що в 1873 році він переклав його українською мовою. Повний текст цього перекладу, що досі зберігається в архіві Франка, вперше опублікував на підставі автографу академік Михайло Возняк у третьому збірнику "Іван Франко", 1952 р. (с. 5-24).

Окремі підзаголовки Франкового перекладу "Слова", як твердив М. Возняк, повністю збігаються з тими, що їх знаходи-

мо в хрестоматії Якова Головацького "Хрестоматія церковно-словянская и древне-руская в пользу учеников высшей гимназіи" (Я. Головацкий. Відень, 1854, с. 291-303). Це засвідчує, що І. Франко вивчав і перекладав "Слово о полку Ігоревім" за шкільним підручником Я. Головацького. Техніку перекладу І. Франко вперше засвоїв у старших класах гімназії на лекціях грецької та латинської мов, зокрема тоді, коли вивчав твори Гомера і Вергілія. Згодом І. Франко сам написав декілька наукових робіт про засади художнього перекладу. Його кредом було – точний переклад змісту оригіналу через призму ідейно-художніх засобів. У своєму перекладі "Слова о полку Ігоревім" він дотримувався цих положень.

Як бачимо із аналізу перекладу, Франко не дуже відходить від оригіналу, виданого Я. Головацьким. Його переклад є досконалішим, не дивлячись на те, що до нього "Слово о полку Ігоревім" перекладали віршем українською мовою М. Максимович (1857), С. Руданський (1871), Ю. Федькович (1860) та ще деякі українські поети. Слід наголосити, що окремі частини "Слова" краще переклали М. Максимович та С. Руданський, ніж І. Франко. Цілком можливо, саме через те не друкував свого перекладу за життя І. Франко, і тільки набагато пізніше його переклад опублікував М. Возняк. Очевидно сам І. Франко вважав свій переклад недосконалим і тому відхилив його публікацію. Однак, надалі в своїх поезіях, вважає Т. Пачовський, Іван Франко перекликається з автором "Слова о полку Ігоревім". У своїх поезіях, пригадуючи минуле Київської Русі, він повністю дублює всі сценарії зі "Слова о полку Ігоревім", по новому використовує мотиви славетної поеми. Як бачимо, для автора "Слова" й І. Франка спільними є глибокий патріотизм. Отже, ставлення Івана Франка як до перекладу "Слова о полку Ігоревім" українською, так і використання мотивів і поетики цього твору у власній поезії, має сьогодні величезне значення при вивченні невмирущої поеми та поетичної творчості нашого славетного Івана Франка [5].

Цікавою працею є також стаття Антона Верби "Іван Франко в Польщі", в якій дослідник наголошує, що популяр-

ність Івана Франка у Польщі зросла завдяки показу українського фільму про життя письменника, перекладам його творів, довідкам в енциклопедіях, популярним статтям у пресі і науковим дослідженням. Крім перекладів, деяка частина літературної спадщини виявилась в оригіналі. У хрестоматії "Українська література" за 1962 рік, яку впорядкував М. Якубець, надруковано шість поезій, сім новел та уривок з роману "Борислав сміється" Івана Франка. Також окремі поетичні та прозові твори Франка друкувалися в читанках до навчання української мови в початковій школі. Польські переклади поетичної спадщини, а особливо творів І. Франка, можемо зустріти на сторінках преси та репертуарних збірників уже в повоєнній Польщі. Слід завдячувати перекладам творів Франка польською таким перекладачам, як Л. Пастернак, К. Яворський, Ю. Бояр, Л. Левін, А. Баумгартен, Е. Зих та інші. Вибрані вірші Івана Франка також були опубліковані в перекладах К. Яворського (1972). Тут розміщено 13 віршів, серед яких "Каменярі", "Гімн", "Декадент", "Сідоглавному" та інші. Деяко більше віршів Івана Франка польський читач побачив у "Антології поезії української" (1977) Ф. Неуважного і Є. Плесняровича. Сюди увійшло 17 поезій здебільшого у перекладі В. Слободника. Упорядники подали навіть один переклад Сидора Твердохліба. Як свідчить історія, польський читач має змогу активно знайомитися з творчістю Івана Франка з 1950 року, з появою книжки "Мураж і інне оповідання", в якій у перекладі І. Тувім-Ставінської видавництво КіВ випустило "Захар Беркут". До сторіччя Івана Франка перекладачі З. та С. Гловяки видали новелу "Муляр" (1956). Ці ж перекладачі підготували двотомник прози Івана Франка, до якого увійшло 28 новел і 3 повісті. У гурті малих прозових творів бачимо: "На дні", "Вугляр", "Ліси й пасовиська", "Добрий заробок", "Вівчар", "До світла", "Свинська конституція", "Маніпулянтка", "Грицева шкільна наука" та інші. З великих полотен – "Захар Беркут", "Для домашнього вогнища", "Основи суспільства". Цей двотомник з післямовою Маріана Якубця вийшов у видавництві "Чительнік" у 1955 році.

У 1956 році Ю. Бояр переклав польською мовою п'єсу "Украдене щастя", яку надрукував у збірнику "Праця світлицова". Цей же перекладач української літератури "Свинську конституцію" опублікував у збірнику "Україна Радзецька" (1956). Його ж "Добрий доробок" появився на сторінках журналу "Вармія і Мазури" (1956, № 10) у Люблінському видавництві в 1974 році в перекладі З. і Г. Гловяків. Вони в тому ж видавництві випустили в 1979 році "Оповідання" І. Франка. Окрім художніх творів І. Франка, польською мовою були перекладені його публіцистичні та літературознавчі твори. Ще в 1954 році у збірнику "Под штандартем братней пшиязні", подано уривок статті Івана Франка "Нецо о стосунках польско-рускіх" (с. 76). Ця стаття раніше була опублікована польською мовою в газеті "Кур'єр Львовскі" (1895, № 284).

Про зацікавлення польського літературного середовища літературною полонікою Каменяра свідчить вибірка його праць "Іван Франко. О літератуже польскей" (1979), упорядкована М. Купльовським і видана Літературним видавництвом у Кракові. До вибірки увійшли статті Івана Франка про А. Міцкевича, Ю. Словацького, Б. Залеського, С. Гоцинського, А. Шашкевича, Б. Пруса, М. Конопницьку, Я. Каспровича, С. Пшибишевського, З. Пшесмицького та інших.

Статті, які не були написані польською мовою, переклали М. Купльовський, М. Трачевська. Разом у збірник увійшли 21 стаття. Примітки і передне слово написав Міколай Купльовскій.

Окрім перекладів, популяризація імені українського письменника і вченого в Польщі відбулася через низку інформацій в енциклопедичних довідниках: "Велькей енциклопедії повшехней", т. 4, "Словнику польського фольклору", в якому довідку написав Ю. Кшижановський, у "Словнику письменників європейських народів" (1966) та енциклопедичному посібнику "Польська література" (1984). Дві останні довідки належать Маріану Якубцеві.

Популярні публікації про автора "Мойсея" появилися в щоденній польській пресі. Вже в 1948 році П. Студзенни в газеті "Червоний штандарт" від 29.08. писав про участь І. Франка в з'їзді польських літераторів. 35-річчя з дня смерті

І. Франка відзначив часопис "Радіо і сьвят" (1951, № 22).

Більшість популярних статей про Івана Франка в польській пресі появилися в 1956 році. Слід наголосити на публікаціях А. Цесажа ("Трибуна люду", № 240), А. Середницького ("Жице Варшави", № 205), Ю. Бояра ("Зельони штандарт", № 82), Я. Бжози ("Перспективи", № 2), А. Середницького ("Глос наuczycielski", № 40) та інші.

У тижневику "Пшиязнь" (1956, № 35) уміщена стаття Зеновії Франко "Співець праці і боротьби". Ця ж авторка, надрукувала статтю "Співець свободи і дружби" в журналі "Культура і жице" (1956, №33). Леонід Венгероу у тижневику "Жице літерацке" (1956, №41) висвітлив питання "Іван Франко як критик польської літератури". Матеріали про Івана Франка з'явилися вже в першому номері "Нашого Слова", "Нашій Культурі". Бібліографію польських публікацій до 100-річчя з дня народження І. Франка подав у "Нашій Культурі" А. Середницький. Також про значення наукової та літературної діяльності І. Франка писали автори вступної статті "Антології української поезії" (1977). Р. Лужний – автор нарису про українську літературу, що була опублікована у збірнику "Україна" (1970), М. Якубець – автор нарису до хрестоматії "Література українська" (1962) і нарису про українську літературу, який він написав до III тому "Дзеє літератур европейских", зі свідченнями про діяльність Івана Франка.

Згадки про Івана Франка знаходимо в різних наукових виданнях: С. Кеневич "Гісторія Польскі 1795-1918" (Варшава, 1968), "Дзеє фольклористики польскей 1864-1918" (Варшава, 1982), Я. М. Касіян "Поетика польскей загадкі людowej" (1976), Е. Янковский. Еліза Ожешкова" (1966) та інші.

Значне місце посідають статті про українського письменника і науковця в наукових журналах. У 1954 році Ян Козлоуський у "Квартальнику Інституту польско-радзецкого", № 1 помістив статтю "Іван Франко і польський робітничий рух Галичини", в якій використав на ту пору невідомі архівні матеріали.

Новаторський характер мала стаття К. Дудіна-Вонсовича "Публіцистика І. Франка в селянській пресі", що появилася у "Квартальнику Польсько-радянського інституту" (1955, № 1-

2). Також К. Дудін-Вонсович у журналі "Славія орієнталіс" надрукував розвідку на тему "Участь Франка у польському селянському русі Галичини" (1958, № 1).

Найяснішою зіркою на тлі тогочасного польського франкознавства стала післямова до двотомника творів І. Франка польською мовою, яку написав Маріян Якубець. Польський славист докладно охарактеризував життя, літературну, наукову, публіцистичну й громадську діяльність Івана Франка, висвітлив його зв'язки з польською наукою і літературою й визначив місце в польській та взагалі слов'янській культурі. Вчений слушно писав: "Іван Франко є найвидатнішим поруч з Т. Шевченком класиком української літератури. Він був відомий в усій слов'янщині як вчений, критик та історик літератури, глибокий знавець питань народної культури, історик мистецтва і театру. Дивував сучасників широтою знань та гідною подиву працьовитістю. Бібліографія праць І. Франка налічує біля 5 тисяч публікацій... Іван Франко посідає почесне місце не тільки в історії культури та громадському житті українського народу... Його темпераментні і полемічні статті в різних журналах Росії, Австрії, Польщі, які І. Франко писав польською мовою, закликали до дружби між українським та польським народами (с. 1-507).

Великою подією для польського франкознавства стала наукова сесія, яку організували Комітет слов'янознавства ПАН. Сесію відкрив видатний польський мовознавець Тадеуш Лер-Славінський. Відтак з доповіддю виступив Є. Кирилюк, який говорив про значення І. Франка для слов'янських літератур. Маріян Якубець прочитав реферат на тему програми досліджень "Іван Франко і польська література". Київський славист Г. Вервес доповідав на тему ролі Франка в зближенні української і польської літератур. Варшавський мовознавець Пшемислав Зволінський висвітлив тему "Іван Франко як мовознавець". Про участь Каменяра в селянському русі Галичини говорив Кшиштоф Дудін-Вонсович, мистецтво Франкових перекладів творів Міцкевича охарактеризувала Ельжбета Анчевська, а Тадеуш Шишко і Станіслав Маковський подали комунікат про неопубліковану кореспон-

денцію Франка з Адамом Вісліцким. Згадані доповіді були надруковані в журналі "Славія орієнталіс" (1958, №1), які збагатили ще й стаття Едварда Карвота "Внесок Івана Франка у польську етнографію".

Незабутньою подією в Польщі була поява у видавництві "Ведза повшехна" нарису Маріяна Якубця "Іван Франко" (1958). Автор розглядав свій нарис у контексті зміцнення польсько-української дружби. Також автор розглядає історію культурних польсько-українських взаємин.

Помітне місце в збагаченні польського франкознавства посідають праці Ельжбети Горнової "Оцена діяльності Михайла Драгоманова в історіографії українській, російській і польській" (1967), та "Українські обуз постемпови і его вступпраца з польском левіцом сполечном в Галиції 1876-1895" (Вроцлав, 1968). Автор у своїх працях з'ясувала боротьбу Івана Франка з консервативними діячами та їх поглядами в Галичині. У зв'язку з цим вона в "Українській культурі" опублікувала статтю "Іван Франко і польські прогресивні діячі в Галичині", в якій зробила висновок, що співпраця І. Франка з польськими прогресивними діячами вилилася в дружні стосунки між українцями та поляками загалом (с.108).

Цікавим доробком, що висвітлює зв'язки з польською пресою, є післямова Ельжбети Вісневської до двотомника "Вибраних творів Івана Франка", в якій підкреслено, що Іван Франко вніс суттєві доповнення в українсько-польські історичні взаємини (1957).

На польському ґрунті питання оцінки польської літератури Іваном Франком з'ясовував Міколай Купльовський. У 1974 році він видав монографію "Іван Франко як критик літератури польської". Польський дослідник вагомо оцінив літературознавчу полоністику І. Франка. У вступному слові до монографії він наголосив: "Метою цієї праці є наближення до польського читача Івана Франка, який через різні історичні обставини для польського читача був надто непомітний, поменшований і завуальований..." Однак, наголосив у монографії автор, Іван Франко дійсно долучився до розвитку польського літературного процесу (с.12).

У наступній праці "До антології літературознавчої полоністики Франка" М. Купльовський написав ретельний вступний нарис, в якому справедливо визначив місце І. Франка в історії української та польської літератур, а також ще раз подав його життєвий і творчий шлях.

Наведені, хоч зовсім не повні, факти красномовно свідчать про великий і новаторський внесок польських письменників і літературознавців у франкознавство, що збагатило науку новими здобутками [6].

У цьому ж річнику "Українського Календаря", у своїй польськомовній статті, яку ми подаємо у власному перекладі українською, її автор Гражина Паздро наголошує, що 80-ті роки ХІХ століття характеризуються бурхливим розвитком української культури. Галичина стала П'ємонтою українського літературного та наукового життя і єдиним центром розвитку української публіцистики. Емський указ 1878 року унеможливив розвиток української літератури та культури на Східній Україні. Розвиток літератури в Галичині був пов'язаний з труднощами; доказом того є історія виходу редагованого Іваном Франком журналу "Поступ", що прокотилася відлунням на польській літературній ниві. Польський часопис, що вийшов у Петербурзі, в № 47 за 1886 рік теж розповів про намагання видавати у Львові часопис українською мовою. Головний редактор Іван Франко оголосив про передплату нового часопису "Поступ", який мав виходити з січня 1887 року по всій Україні. Програма цього часопису засвідчує прагнення видавців надати йому дух свободи, правди і спрямувати його у русло розвитку українського слова й української культури загалом. Він мав обороняти права і свободи українців у Галичині від свавілля австрійської влади. Редакція вважала за необхідне обороняти соціальні, економічні, громадянські та господарські права українського населення Галичини.

У редагованому Іваном Франком журналі "Поступ" розпочалась дискусія з питань впровадження безкоштовного навчання в школах та вищих учбових закладах для українців, а також зняття заборони і вільного розвитку всього українського. Щодо цих проблем Іван Франко звернувся листом

до Елізи Ожешкової від 14.12.1886 р., в якому пропонує польським письменникам співпрацю з його друкованим органом. У листі Іван Франко зазначає, що австрійська цензура не дозволила йому видавати "Поступ" щомісяця, а лиш більшими брошурами два рази в рік. Внаслідок таких дій австрійського уряду "Поступ" так до друку і не дійшов. В листі до редактора Петербурзького часопису "Край" Іван Франко скаржиться, що прокуратура австрійська заборонила врешті видавати журнал "Поступ", заявивши, якщо Іван Франко і видасть перший номер "Поступу", то він буде конфіскований австрійською владою [7].

Література

1. Український Календар. – Варшава, 1958. – С. 29, с. 46.
2. Український Календар. – Варшава, 1959. – С. 28.
3. Український Календар. – Варшава, 1952. – С. 26.
4. Український Календар. – Варшава, 1983. – С. 219.
5. Пачовський Т. "Слово о полку Ігоревім" в поезії І. Франка. // Український Календар. – Варшава, 1986. – С. 94-97.
6. Верба А. Іван Франко у ПНР. //Український Календар. – Варшава, 1986. – С. 98-102.
7. Grażyna Pazdro. Iwan Franko "Postup". //Український Календар. – Варшава, 1986. – С. 103-105.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

Іван Франко
на шпальтах часописів українців Росії та Польщі
у ХХ ст.

Редактор *Галина Капініс*
Комп'ютерна верстка *Юрій Оганесян*
Дизайн обкладинки *Юрій Оганесян*
Відповідальний за випуск *Олег Дук*

Видавництво "СПОЛОМ"
79008 Україна, м. Львів, вул. Краківська, 9
Тел./факс: (380-322) 97-55-47
E-mail: spolom@sc.net.ua

Підписано до друку 09.09.2005 р.
Формат 84x108/32. Гарнітура Futura Book.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 2,79. Обл. вид. арк. 1,03.

Ідзьо В. С.

I-29 Іван Франко на шпальтах часописів українців Росії та Польщі у ХХ ст. – Львів: СПОЛОМ, 2006. – 48 с.

ISBN 966-665-347-8

Наукові праці на широкому фактичному матеріалі часописів Росії та Польщі відтворюють маловідомі, а то й позабуті сторінки життя та діяльності Івана Франка.

Для істориків, літературознавців, бібліографів та широкого кола читачів.

ББК 83.3 Ук + 63

